

HETEDIK ÉNEK

ESZE TAMAS

FÉKTELEN HARAGRA GERJED.

Ezalatt pedig sárgulni kezdett a szalánci erdő.

Ezalatt pedig gyültek-gyülekeztek hét vármegye nagyurai teméntelen szolgálhadaikkal. Elállták az abauji kijárókat, fegyveres népeik ott táboroztak már a középzempléni hervadó síkságon, az ungi kastélyok is egyre ontották a fényes daliákat. Kassa felől viszont a vén Nigrelli generális csapatai tartották szemmel a Dargó nyugati hátát.

De Esze Tamás cseppet se ijedt meg tőlük. Sőt most, amikor tapasztalnia kellett a németek rut ármányát, amikor magyarokat ültettek lóra magyarok ellen, mély keserűség szállta meg szívét a varjuszárnybajszu ezredesnek. De nem kesergett sokáig, ahelyett egy nagyot csapott hétpántos kardjára:

— Nem baj, katonák! Az urak a bécsi császárt szolgálják piszkos szolganépeikkel, hogy kiirtsanak bennünket a föld színéről. Mindenki meg fog halni ezért, aki a császárral szövetekezett, mert ne felejtsetek el, katonák, hogy e nagy világon csak mi maradtunk meg már az egyetlen magyaroknak. Haljanak meg hát az urak is! Haljanak meg összes zsoldosaik! Velem jösztek-é, katonák?

— Veled megyünk, öreg! — kiáltották egytől-egyig a vezérek.

És Esze Tamás e naptól fogva nagy sietséggel kezdett készülödni utolsó csatájához, mert a vármegyék lovasai is úgy szaporodtak köröskörül, mintha a föld alól bujtak volna elő. De jöttek, egyre jöttek az Esze Tamás keserü legényei is a világ minden irányából.

Jöttek lyukas gubáikban a Verhovina rusnyákjai, cserjéken és bozótokon át lopódtak el idáig a fátrai tótok, szaporodtak, mindig szaporodtak a nagyerdei kanászok, televolt már a szalánci rengeteg a Szernyemocsarak meg a bodrogekői lápok szegénylegényeivel s megjelentek újra Esze Tamás leghivebb testőrei, a beregi talpasok. S jól tudta a kegyetlen és nagyerejű öreg, hogy közeledik immár az utolsó óra, amely vagy jószerencsét, vagy irtóztató pusztulást fog jelenteni a szalánci hegyekbe szorult lázadó magyarokra. Kiadta tehát kemény parancsait, hogy kapjon lóra minden kuruc és szüntelenül háborgassa az ellenséget, amíg ő maga személyesen fog rájukrontani az erdőkből.

És Esze Tamás parancsai nyomán kiujultak másodsor is a csaták, amelyekből annyi gyász és keserűség szakadt az egész Felső-Magyarországra, hogy az inségbe taszított nép még félszáz esztendő múlva is átkok közt emlegette az Esze Tamás nevét, ahelyett hogy áldást mondott volna siratatlan emlékére. Kiujultak másodsor is a csaták, amelyekben nem volt kegyelem egyik félnek se, hiszen magyar harcolt itt a magyar ellen. Hanem ezek csaták voltak! Micsoda szerencsétlenségnek kellett tehát elkövetkeznie, ha egyszer majd Esze Tamás is fölveti magát szélesfaru kancájára s bus haragjában személyesen indul meg, hogy lova alá teperjen mindenkit, aki szembe mert fordulni rettenetes haragjával! Csaták voltak ezek, micsoda csaták! Buga Jakab egyik hétfői hajnalban valami kétszáztiz bojnyik élén csak Gönc irányának lopózkodott ki az erdőkből s Gönc városka házaiban hállárcsapott tizenkét nemes urat. Zöld Demeter és csüngőhaju mezitlábasai alkonyattájban csak kitörték az Ondava-lapályra s fölgyujtván az összes kastélyokat meg udvarházakat, csufot üztek az urak otthonhagyott feleségeivel és leányaival s végigfosztogatván az Ondava síkját, teméntelen zsákmánnyal vágattak vissza a hegyek közé. Nyuzó Mihály és angyalai Ujhely tájékát tartották ezalatt szakadatlan rémületben, az a lator, tökéletlen, országpusztító és eretnek Majos Ferenc, huszonhét esztendőt bujdosott szegény rezes-

orru gyalogsági kapitány pedig csak kiszárgult a Hernád felső tájékára és mialatt Nigrelli katonái hanyatthomlok menekültek előle Kassa várába, Majos Ferenc megrohanta a várat is. És mikor az őrség közékük ágyuzott, Majos Ferenc csak lecsuszott lova hátáról, beugrott a vár egyik külső sáncába és mialatt ágyugolyók csapkodtak körülötte, Majos Ferenc butykost kapott a jobbkezébe, először fenéig itta a németek vesztére és akkor messzire hajtván el a csutorát, elröhögte magát csufolódva és Kassa várának sáncárkában, a körülcsapkodó ágyutekék zenéjére, röhögő gunnyal kezdte eldobogni a vad hajdutáncot, hogy az egész őrségnek elállt a lélegzete ennyi vakmerőség előtt.

És köröskörül, az erdőkön és hegyeken túl fölcsattogtak újra a Thököli király rongyos Máriás-zászlói s Esze Tamás nevének rémületével volt tele ismét a Tiszahát és a Verhovina tájéka. És mialatt a hegyekből itt is, ott is ki-kitört a féktelen magyar düh, a lóra-ült nemesség visszafojtott ingerültséggel nyergelt, mindig nyergelt a megveszett lázadók ellen. Esze Tamás pedig, valahányszor hirt kapott az urak kegyetlen fenyegetéseiről, egy nagyot nevetett:

— Jól van, katonák! Egészen a kedvem szerint van minden!

S a vezérek olyat nevettek ilyenkor, hogy jókedvü nevetésüktől széles visszhangot vert a szalánci erdő.

Pedig Esze Tamás itt már elszámította magát s ezért következett el siralmas veszte. Mert az erdőkön kívül szorult nép, mely az ujhelyi vásár napjaiban az ő nevével indult még meghalni, most már egyetlen nagy jajgatásban siratta gyászos állapotát Kassától Munkácsig. Üszök és pernye alatt hevert a legtöbb falu, az öldöklő németek a paraszt feje alól huzták ki az utolsó gyékényt s boldog lehetett, ki a mezitelen életével menekülhetett meg valahogy. Hajuakat tépték a szerencsétlen hajadonok s feleségek és anyák két hónap óta tébolyult szemmel futkostak fel és alá a Bodrog meg a Tisza partjain s keserves zoko-

gással bolyongtak apró gyermekeik után, akiket Vadmony herceg dán, német és vallon katonái százával hajigáltak a vizek közepébe. S ó jaj, amiatt a lelketlen Esze Tamás miatt következett el ez az utolsó ítélet! Dánok, németek és vallonok hiszen eltakarodtak aztán, de a jajgatás csak nem szűnt meg Kassától Munkácsig. Mert most az urak kezdtek fegyverkezni s Kassától Munkácsig éjszakánként újból égni kezdtek falvak és majorságok, de a németek helyett most már Esze Tamás gyujtogatott s a parasztokkal együtt most már hajukat tépve kezdtek jajgatni uri-anyák és kisasszonyok is. A szomoru és elkeseredett urak, kiknek legélén a magából-kikelt Bercsényi Miklós toporzékolt a lovával, könyörülő szívvvel hajoltak le a néphez:

— Lássátok, ezt is Esze Tamásnak fogjátok megköszönni!

S a sanyargatott és könnyen hajló nép másodsor is fölajgatott:

— Az Isten verje meg Esze Tamást!

Esze Tamás az erdők sűrűjében készülődött ezalatt, ám fülébe jutott azért az ő népének átka s először megrendült egész belsejében. De aztán odatesapott gubancos fejéhez, vértől dagadt ki az arca, a nyakerei meg csaknem szétpattantak az indulattól:

— Hát a szegénységet is ellenem uszítják, amelyért tizenegy nyomorult esztendőmet pazaroltam el! Lóra, kurucok, lóra, mert iszonyu harag emészti belső-részeimet! Urak, urak, megálljatok! Fúj, hogy reszketek minden tagomban, ha csak a nevét is kell számra venni e bélpoklosoknak! A jövő héten rajtuk-ütök teméntelen hadaimmal s holttesteiket a dögmadarak fogják megenni a mezőkön! Nyergeljete, kurucok, nyergeljete!

És erre az ijesztő ordításra nyergelni kezdtek az Esze Tamás kurucai. De nyergelni kezdtek az urak is.

Azalatt pedig bágyadtan csillogott az öszutói nap s hullatni kezdték levelüket a szalánci erdő fái...

Ó, ezek között a fák között néhány esztendővel ezelőtt, elszállt ifjonti-koromban, ott andalogtam nem

egyszer magam is! A magános kupon álmodozó szalánci vár romfalainak árnyékában, a Dargóhegy sötét bükkfái alatt és az Izra nevű tengerszem partjain bus merengéssel kerestem olyankor az Esze Tamás lábanyomát! Mert nagyon megfélelkezett mindenki az öreg ezredesről. Most aztán, hogy elveszett számunkra a szalánci erdő, hogy nem hallhatjuk többé a Dargó fainak titokzatos zugását és hogy három esztendő óta csak álmainkban kereshetnek fel immár az Izra-tó szélbensuhogó páfrányai — most keserű búval emlékezem imé Esze Tamásról. Mert ma már nincs senki a hazában, talán csak a költő, aki hosszú éjszakákon át próbálja költögetni a halottszáju talpasok emlékét. És kétségben van a költő, nem végez-e fölösleges munkát, amikor szerény bánattal ébresztgeti e mindenkitől megvetett, éhenkórász bujdosókat? Akad-e még valaki, aki fölriad a szegény írődeák szavára? Keserű lehetne rá a felelet. Hiszen megromlott végleg a Kis-Magyarország egyik fele, elaludt végleg a Kis-Magyarország másik fele és maholnap nem lesz már magyar, aki fülébe venné az éjszakai sikoltozást:

— Emberek, halljátok meg és esetek kétségbe, hogy harmadszor hullatja már leveleit reménytelenül a kassai meg a szalánci erdő!

Igy hulldogáltak akkor is a levelek. Októberi délután volt, tompa verőfényben fürdött a tájék s a gazdátlan mezők fölött messzire csillogott az ökörnyal. És a szalánci erdő egyik szegletéből ezt a verőfényben uszó tájékot meg a csillogó pókhálókat szemlélgette már jóideje Thuróczy Miklós kapitány meg Tokaji Ferkó kapitány.

Lóháton ültek mind a ketten s hosszú idő óta nem szóltak egymáshoz egy szót. Mindegyik a gyötrő gondolataival volt elfoglalva. Thuróczy Miklósnak piros csik vonult át a félhomlokán, kísértő emléke a gyászos böcsi csatának, az arca sápadt volt még s csak lehajtotta a fejét. A zilálthaju Tokaji Ferkó pedig nyugtalanul szimatolt ezalatt s vad indulat lobogott a szemében. És káröröm vonaglott el a szájaszélén, ahogy megszólalt:

— Látod, pajtás, hogy mégis csak ránkjöttek urak és papok! Hogy veszne mind a pokol fenekére!

— Mink is hibásak vagyunk benne — felelt csöndesen Thuróczy.

Tokaji Ferkó hátravetette szélescsontu arcát:

— Félrebeszélj! De hát mindig mondtam én, hogy e nyomorult emberek a császár cinkosai! Pajtás, pajtás, ha rájukmegyünk egyszer! Hejj! — és dühre torzult el az arca.

Thuróczy Miklós megfordította lova fejét s elindult az erdőszélen, hogy megtekintse a vigyázó strázsákat. Tokaji Ferkó az oldalán ügetett. Már csöndesebb volt:

— És te mit fogsz csinálni, pajtás?

— Én, pajtás? — s akaratlan sóhaj szakadt ki belőle. — Én a mai éjszakán meg akarom látogatni az édesanyámat. Orgoványi András szolgám tegnapelőtt kiszökött a falunkba és ma reggel azzal jött vissza hozzám, hogy haláloságyán van szegény. Még ma este megkérem az öreget, hogy eressen el. Csak egy éjszakára eressen el!

Halk szomorúsággal mondta mindezt, mintha magához beszélt volna. De Tokaji Ferkónak egyszerre tágranyilt a szeme attól, amit most hallott. Mégis uralkodott magán s tettetett közönnyel mondta rá:

— Nem jó hír, pajtás. Hát az édesanyád odahaza van már?

— Odahaza van — mondta egykedvűen Thuróczy s maga elé nézett.

Igy kocogtak darabkát. Tokaji Ferkó ijesztően kezdett mosolyogni s később annyit kérdezett:

— Az az Annus nevű rokonod Ujhelyben van még?

S édes emlékek szálltak a szegény Tokaji Ferkó szívére, amikor ezt kérdezte...

— Már hazavitték Nógrádba — mondta Thuróczy Miklós. — Nem tudom biztosan. Nekem így beszélt a szolgám...

Tokaji Ferkó ismét félremosolygott. De volt még némi kérdeznivalója:

— És ha el találsz menni ma este, hajnalra gondold, hogy visszakerülsz, pajtás?

— Hallod-é, Tokaji Ferkó! — kiáltott fel egyszerre Thuróczy s itt már visszafogta a kantárt és úgy nézett szembe Tokaji Ferkóval. — Hallod-é, Tokaji Ferkó, azt mondom én tenedek, és ezt jól jegyezd meg magadnak, hogy hitvány ember az, aki esküjét meg nem tartja! Azt hiszed, nem vettem észre, hogy szünetlenül a sarkamban vagy?! Szégyeld magad, pajtás és jól jegyezd meg másodszor is, hogyha reggelre nem kerülnék vissza, akkor én már halott vagyok!

Tokaji Ferkó zavartan nézett Thuróczy szeme közé. Aztán odanyujtotta neki a kezét:

— Bocsáss meg, pajtás, soha nem kételkedtem tebenned. De lásd, annyira kell ma vigyáznunk egymásra. Értsd meg: egymásra! Ennekem terád, tenedek Majos Ferencre, Majos Ferencnek énrám! Egy-
másba se bízhatunk már maholnap. Lásd, itt is, ott is eltűnnek az emberek: árulók kezei dolgoznak közöttünk. De jaj lesz nekik! Jaj lesz annak a hitetlen Szalontaynak is!

Thuróczy Miklós nem haragudott már Tokaji Ferkó pajtására. Mert tudta, hogy Tokaji Ferkó igaz katonája az elhagyott ügynök. Ahelyett kíváncsi lett:

— Hát Szalontay egyre késik még?

Tokaji fölnevetett keserűen:

— Késik? Nem is akar visszajönni! Először azt izentgette és azzal áztatgatott, hogy beszorult a toronyi erdőbe s nem tudja magát keresztülvágni az ellenségnek. De ha rámegyünk egyszer az urakra, Esze Tamás csak rohanja meg őket elülről, ő majd hátulról fog közéjük vágni, úgy segítse őtet az Isten! A gézen-guz! Olvasd, itt az áruló levele, amelyet tegnapelőtt küldött át az Ujhelyben szállásoló Bercsényi Miklós-nak. Jaj, az a piszkos paraszt, a két öklömmel fojtom meg, ahol találom!

Thuróczy átvette a levelet s mély bánattal csóváltatta hozzá a fejét, mert Szalontay György, az izgága végardói bíró, aki két hónap óta a toronyi erdőben

bujkált valami háromszáz emberével, de két hónap óta nem mert a szeme elé kerülni Esze Tamásnak — valóban levelet küldött a lóra-ült urak generálisának, a mindig bosszus Bercsényi Miklósnak. — »Mink ugyanis szavahihető emberektől vettük tudomásul — írta e levelében Szalontay —, hogy Lipót császárnak az egész keresztýén világ, de különösképpen Magyarország úgy örvend, mint a nap ragyogó sugarainak. Mink nem a német katonák miatt rebelláltunk, sőt megvalljuk kész akarattal, hogy a császár vitézei csupán megszabott porciójukat kérték a magyaroktól és még aztat sem kapták meg. Henyélő szívvvel kártévó gondolatokat mink sohase fungáltunk az Ő Felsege szentséges személye ellenében...«

Thuróczy Miklós visszaadta a levelet:

— Borzasztó... Mit csináljunk most e szerencsétlennel?

— Mit csináljunk? — nevetett fel Tokaji. — Holnap karóbahuzzuk a bitangot. A mai éjszakán százharminc lovassal átbujok az ellenségen, a toronyi erdők közt kikutatom azt a hitványat, odakötözöm a lovam farkához s úgy hozom majd az öreg elé. Halál az árulókra, Thuróczy pajtás! — kiáltott fel könnyes keserűségében.

— Halál az árulóra, Tokaji pajtás... — mondta rá csöndesen Thuróczy Miklós.

Esteledett már. A Vihorlát felől őszi ködök kezdtek aláereszkedni, mire befordultak a Dargó-hegynek hajló Kapoveny-szakadékba. Lovaik lába tompán dobogott a hervadt leveleken s ők ketten szótlan dobogással igyekeztek az Esze Tamás erdei tanyája felé.

Ekkor csak szürkülni kezdett még. De vaksötétség borult már erdőkre és hegyekre, amikor Tokaji Ferkó kapitány teljes fegyverzetben benyitott az Esze Tamás szállására. Ott ült az ezredes a Kapoveny-szakadék egy félignyitott barlangjában, egész egyedül. Lámpás füstölgött az összetákolt lócán, e lóca végében könyökölt az öreg s rut gondokban kinlódó fejét leeresztette a félkarjára.

Tokaji Ferkó merevre húzódott ki az ezredes előtt.

Csönd, félelmetes csönd feküdt a Kapoveny-szakadék fölött, csak az őszi csillagok tündököltek hideg fényben. De e félelmes csöndességen túl, napijáró földre, dühösen lappangó lázadókkal voltak tele cserjék, bozótok és sziklaüregek, akik csak az utolsó intést várták, hogy szó nélkül meghaljanak az Esze Tamás parancsára.

Tokaji Ferkó megmozdult:

— Készen vagyok, vezér...

A váratlan hangra Esze Tamás is megemelte bozontos fejét. De milyen volt ezen az éjszakán Esze Tamás, könyörülő Isten! Szemeinek két ablaka tétován csillant meg szemeinek két bolthajtása alatt, mintha földöntúli álomból próbált volna fölrévülni az öreg, mély bánattól csüngött alá varjuszárnyhoz hasonlatos bajusza s toronysüvege lecsuszott a homlokába. Olyan volt ezen az éjszakán Esze Tamás, mint egy féligszunyókáló medve. S eszébe-vevén Tokaji Ferkó kapitányt, fáradt-rekedten így szólította meg:

— Jól van, Ferkó öcsém, tebenned kedvemet találom még. Indulj mindjárt, virradatra idehozd nékem azt a szemtelen Szalontayt. Rettentő bosszum várja a nyomorultat. Rut gondolatok gyötörnek, Ferkó öcsém, mert árulások hire jön hozzám mindenfelől. Leszámolok mindenkivel, de nagyon kell sietni, mert ellenünk fordult az egész világ. Ma délután vettem hirt, hogy Zenta alatt még az elfolyt hónapban szétverték a törököt, Thököli király is alig birt kivergődni a német ebek karmaibul s e német ebek most ellenünk igyekeznek a Duna felől. Köröskörül pedig az urak leskelődnek ránk. Sietni kell, Ferkó öcsém, nagyon kell most sietni. Indulj meg hát s virradatra itt légy nekem azzal a kártékony bitanggal. Rettentő igazságot fogok szolgáltatni holnap reggelre.

Ilyen nagy szomorúsággal beszélt ezen az éjszakán Esze Tamás, mert érezni kezdte, hogy közeledik immár az ő sajnálnivaló vége is. Tokaji Ferkó kapitány pedig végighallgatván a kegyetlen és nagyerejű Esze Tamást, így szólt hozzá:

— Hát Thuróczy pajtásom hová tűnt el, vezér?

— Hazaeresztettem — dörmögte kelletlenül az öreg s vén fejét visszaengedte csontos tenyerébe. — Hazaengedtem, mert haláloságyán van az édesanyja... Kedves fiam ő énnekem, sose csalódtam benne.

De itt már fölkiáltott Tokaji Ferkó.

— Ne higgy neki, ezredes, az Istenért, ne higgy! Thuróczy Miklós kapitánynak két egész hónap óta Nógrád megyében van az édesanyja! Becsaptak vezér, becsaptak! Olyan árulás történt itt, amilyen még nem történt sose! Ébredj, vezér, az Istenért, ébredj!

Szegény Tokaji Ferkó keserves jajgatására felzörrent a lócáról Esze Tamás is. Felzörrent és kari-kára nyiltak ijesztően forgó szemei:

— Miket fecsegsz itt össze? Hogy Thuróczy Miklós is elárult volna engemet? Hiszen a kezét adta, hogy virradatra itt lesz...

— Vezér! Vezér! — jajgatott fel Tokaji Ferkó. — Napok óta vigyáztattam már Thuróczy Miklós pajtást és megtudtam, hogy szüntelen üzeneteket küldözget neki az a Pusztafaluban járt leányrokona...

Esze Tamás nagyot nézett:

— A jegyese, öcsém! A jegyese!

De erre már szegény Tokaji Ferkó nézett még nagyobb, aztán följajgatott harmadszor is, de a fájdalomtól most már úgy szakadtak a könnyei, hogy még legnagyobb ellensége is megsajnálta volna szegény Tokaji Ferkót, Esze Tamás ügyének holtig-hüségese katonáját:

— A jegyese!? Akkor meg éppen nem látjuk többet Thuróczy Miklós pajtást! Jaj, az a kis szoknya, hogy tuljárt az eszemen! Ellopta tőlünk, vezér, ellopta! De nyomban indulok s reggelre itt leszek azzal a piszkos paraszttal és ha reggelre nem jönne vissza magától Thuróczy pajtás, őt is magammal hozom, de a lovam farkához kötve! Megmondtam neki, vezér, hogyha egyszer el tudná hajítani magától az Esze Tamás kardját, ezzel a kardommal fogom őt megölni! Meg fogom ölni, vezér, meg fogom ölni! —

s keserves zokogásba fult el a hangja szegény Tokaji Ferkónak.

Nagy szünet támadt erre a Kapoveny-szakadék barlangjában, csak a Tokaji Ferkó könnyei hulldögáltak szüntelenül. Esze Tamás sokáig nézett maga elé, de egyszer mégis megszólalt. A régi, a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás volt már újra:

— Rosszul beszéltél, Ferkó öcsém, mert Thuróczy Miklós sohasem fog elhagyni engemet. De most már indulj, mert jön az éjfé! Mégis jól teszed talán, ha őt is szemmel tartod ezen az éjszakán, a faluja ugyanis közbeesik a toronyi erdőknek. Nem hiszem el, sohase hiszem el — s kedvetlenül rázogatta hozzá öszülő haját. — Indulj azonnal! Az Isten adjon minékünk sok szerencsét!

S kedvetlenül rázogatta tovább is a fejét, Tokaji Ferkó pedig eltűnt az éjszakában. És az éjszakában nemsokára távoli dobogás hallatszott, mintha legalább százharminc sötét lovas vágatott volna neki valahol a sötétségnek. A könnyesarcu Tokaji Ferkó dobogott ottan százharminc huszárja élén, hogy kézrekaparintsa virradatig a piszkos Szalontay Györgyöt és hogy a Horváth Annus karjai közül kiszabadítsa mégegyszer és utoljára szegény Thuróczy Miklós pajtását. Aztán elhalt a lovak dobogása, nagy hallgatásba burkolózott a sötétség, csak a csillagok sziporkáztak hideg fényben.

S nem volt még éjfé! se és Tokaji Ferkó kapitány sötét csapatával ott huzódott már el az ujhelyi országut mentében. Balról idáig-rémlett a toronyi erdő, az ujhelyi országuton pedig magános hintó görgött-görgött sebtiben, valami tizenhat Bercsényi-huszár kocogott a hintó mögött s bent a hintóban ott szótlanzkodott ezalatt Thuróczy Miklós kapitány. S messze-messze a hintó hátában egyre gyakrabban kezdett sóhajtozni szegény Tokaji Ferkó:

— Miklós, pajtás, *ezt* még én sem hittem volna terólad...

...Mert Thuróczy Miklós csakugyan elvergődött valahogy a falujáig s mögötte kitartóan bukdácsolt

Orgoványi András. De csak akkor nézett először furcsát, mikor a vaksötétben befordult a portájukra. Mert üres volt a régi ház, sötét volt a nagyudvar meg az istálló, de amire körülnézett volna, váratlanul egy sereg lovas fogta körül őket. És Thuróczy Miklós a kardjához kapott azonnal, de akkor halkán odaszólt a lovasok vezetője:

— Csendesedjen, urfi, mert békés szándékkal vagyunk itten.

A nagy Bercsényi Miklós huszárjaiból való volt ez a tizenhat lovas. A meglepett Thuróczyt meg a nagyokat sóhajtozó Orgoványi Andrást mély csendben az istálló mögé vezették el. Ott az istálló mögött fedeles hintó várta őket. És Thuróczy Miklós amire fölcusdott volna, már bent ült a hintóban és a sötétben egyszerre csak érezte, hogy két leánykar fonódik a nyaka köré, az arcára meg szabadjára hulldogálnak a Horváth Annus könnyei:

— Miklóska... Miklóska...

S ujjongó örömeiben elfulva sirdogált Horváth Annus. Messze jártak már az országúton, a hintó repülve görgött, Orgoványi András fönt szótlanzkodott a bakon s a Bercsényi tizenhat legénye gyors igyekezettel kocogott a hintó két oldalán. Thuróczy Miklós kinlódó gyötrelmeket állt ki ezalatt.

— Hát az édesanyám nem odahaza fekszik? — kérdezte egyszer a leánytól. — Hiszen nékem azt izented...

A leány megnyugtatta:

— Ujhelyben van, Miklós. Már nem tudtuk hazahozni. Csak uralkodj magadon, nem lesz semmi bajod. Háromszor is voltam Bercsényi előtt... Istenem, hogy könnyörögtem neki, amig beleegyezett. Most éppen nálunk van...

— Kicsoda? — riadt föl Thuróczy. — Bercsényi Miklós?! De hisz akkor én rab lettem!

— Dehogy is lettél rab! — kacagott föl halkán a leány s hosszan elhallgatott utána. Aztán hozzátette: — Ha pedig rab lettél, hát én vagyok a rabtartó gazdád.

— De hisz nekem virradatra Esze Tamásnál kell jelentkeznem! — kiáltott föl ingerülten Thuróczy.

Horváth Annus erre már nem felelt. A hintó különben is átzörgött a Ronyva hidján. Itt már léptenyomon fegyveres strázsák, cirkáló lovasok álltak az utjokba. A kísérő-huszárok vezetője ilyenkor csak oda-szólt valamit félhangon, amire továbbgördült a hintó. Már a fehérbarátok háza mellett huzódtak el, már bent zörögtek a városban. Egyszer csak megálltak: ott csillogott előttük a Szentiványi alispán kuriája, fényözönben.

Horváth Annus szállt ki elsőnek a hintóból, zavart és kipirult arccal s kézenfogta és úgy vezette maga után Thuróczy Miklóst, aki olyan volt, mint az alvajáró. Már ott állt a leánnyal a világos tornácon, amikor úgy rémlett neki, mintha Orgoványi András ezt sugta volna a fülébe:

— Megfogtak bennünket, urfi... Ha baj lesz, csak kiáltson utánam, a ködmön alatt hozom a szekercét...

S Thuróczy bizonytalan léptekkel ment tovább a nagy ebédlő felé. A leány most már remegve vitte maga után, de a kezét egy pillanatra sem engedte el...

A nagy ebédlő pedig telisteli volt vendégesnéppel. De nem a németek vesztére, hanem a lázadó és gyűlölt parasztok, meg az Esze Tamás vesztére itták most az áldomást. A dühtől-veres Bercsényi mindjárt vacsora után kiadta utolsó parancsait, hogy negyednapra meg kell rohanni a szalánci erdőket és ha a parasztok nem törnek ki rájuk, köröskörül föl kell gyujtani az erdők szélét. És este óta nagyokat ittak az urak. A velencei zöldselyem-kárpitokkal teleaggatott ebédlőpalotában, a karos gyertyatartók és a fényező csillárok alatt ott kesergett már este óta a kettőstokára elhizott Szirmay István, mert a veszett parasztok minden éléskamráját fölverték s minden jószágát elhurcolták az öregnek. Ott fenyegetőzött Vay Adám, akinek ezüstveretű görbe kard csillogott az oldalán, hogy ezzel a tulajdon ősi kard-

jával fogja kettévágni a koponyáját annak a zsvány parasztvezérnek. Nemes, nemzetes és vitélő Radics András ellenben megelégedett annyival, hogy tizenhatodszor emelte már kupáját az Esze Tamás boldogtalanságára, aki ellen hogy lovasnépével megindul negyednapi virradatra, az Isten ötöt úgy éltesse! S a két boltives ablak nehéz függőyei közt ott állt összefont karral a mindig-dühös Bercsényi Miklós s haragra-vont szemöldökkel felelt valamit a rengőhasu Klobusitzky főispánnak, meg a csendesszavu Szentiványi alispánnak. És a pipák füstje alatt, a csatára készülők haragos urak között ijedt mosolyával itt is, ott is feltűnt egy pillanatra a szives alispánné. Kedves volt mindenkire, de egy-egy óvatlan pillanatban, amikor nem figyelt rá senki, növekvő aggodalommal kezdett figyelgetni kifelé, mintha nagyon várt volna valakit. Már éjfélén túl járt az idő, hangos vitatkozás, rekedt énekszó és sűrű vivát volt a kuria, amikor váratlanul fölpattant az ajtó s rémült csend állt be erre az ajtópattanásra...

Mert a váratlan csenden át a zavart és kipirult arcú Horváth Annus lépett be harmattól-csillogó atlaszmentécskéjében s akit maga után vont be a fényes palotába, nem volt senki más, mint Thuróczy Miklós nemes urfi, az Esze Tamás lázadóinak legelső alvezére...

Belépett a leány remegve és reménykedően s belekarolt a fiatal lázadóba, aki az első pillanatban lehunyta a szemét. És ahogy beléptek ők ketten, a gyöngyvirágarcu leány, meg a tépertsüvegű urfi, a csend még ijesztőbb lett... Mert hogy Thuróczy Miklóst ezen az éjszakán magával fogja hozni Horváth Annus: csak a dühös Bercsényi tudta s azonfelül Szentiványi alispán, meg ijedtmosolyu felesége. Éjfél óta minden külső neszre figyelgetett már az alispánné s ezért hallgatódzott kifelé és rezzent össze minden pillanatban.

Mindenki fölugrált, ők ketten pedig kart-karba téve álltak meg az ajtóban. S a fülcsendítő csendben, ahogy ott álltak ketten, még a haragtól bibircsókos

Bercsényinek is mosolyra rándult el a bajusza szeglete. És a fülcsendítő csöndet Thuróczy Miklós törte meg először. Thuróczy Miklós ugyanis, ahogy körül nézett az urak seregén és megismerte mindnyájukat, zavartan kérdezte:

— Hol az édesanyám?

Ujabb csend lett a felelet. De ezt a második csendet már Horváth Annus törte meg először. A kis Horváth Annus ugyanis ott, mindnyájuk szeme előtt, átölelte Thuróczy Miklóst és úgy mondta neki félig-ijedten, félig-mosolyogva:

— Édesanyád Nógrádban van... Ó, én Istenem! Ne haragudj rám, de megfogadtam neked, hogyha a két kezem ujjaival kaparlak ki, akkor is megmen-telek és hazahozlak...

— És kelepcebe csalsz! — kapott a homlokához Thuróczy Miklós.

A leány könnyörögve kulcsolta össze a kezét, ám akkor előlépett a dühös Bercsényi Miklós is. De most nem volt dühös többet. Most még e fenekedő nagyurnak is barátságos lett az arca:

— Ne sokat lamentálj, öcsém! Sőt, ha eszed volna, meg kellene csókolnod a kishugom cipőjét, hogy kihozott a nyomorult pusztulásból. Reggelre elküldelek innét, menjetek, merre a szemetek lát! Én huzlak ki a bajból, én, gróf Bercsényi Miklós, aki szeretnélek felrugni, öcsém, mert utolsó komisz ember lettél, de parolámat adtam reá a hugomnak. Fúj, hogy esz a méreg!

De erre már Thuróczy Miklós is fölívágta a fejét. Fölívágta a fejét, sötét haja pedig hátralendült a válláról:

— Gróf ur! Köszönöm a parolát, de nincs szükségem reá! Reggelre én már valóban messze leszek innét, de nem fogok megszökni gyáván, hanem visszamegyek a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamáshoz...

Hej, micsoda düh és káröröm tört ki erre a palotában:

— Mégy a fenébe!... Vasba kell veretni a lázadót!

Thuróczy Miklós állt az ajtóban, visszavetett fejével, keményen, Horváth Annus pedig belekapaszzkodott a gyöngé két karjával és most már nem eresztette el magától. Szentiványi alispánné Bercsényi elé ugrott s úgy könyörgött neki, hogy könnyekbe fult a hangja. Thuróczy Miklós pedig, ahogy végignézett mégegyszer a fényes urak során, hirtelen csak megtántorodott, mert az asztal végében egyszerre meglátta Szalontay Györgyöt, a szökött végardói bírót is. Meglátta és fölajgatott keservesen:

— Héj, Gyuri bátyám, hát magát is itt kell találnom! Hát mégis igaz lett, hogy elhagyta az Esze Tamás szánandó ügyét! Hát így tartottad meg az esküdet, Szalontay Gyuri! Fúj, de szégyellem magamat, hogy mégis csak bűdös paraszt vagy! Menekülj előlem, menekülj, mert a két öklömmel fogom szétverni undok fejedet!

És magáról megfélemedkezve jajgatott most már szegény Thuróczy Miklós pajtás, hogy fájdalmas jajgatása fölverte a palotát. Nem állt már körülötte senki, csak a megrebbent Horváth Annus, aki szétárt karjaival könyörgött feléje. Mindenki más elhúzódott a közeléből, ahogy oly szivrehatóan kezdett jajgatni mélységes fájdalomában. Ám akkor fölállt dülöngve Szalontay György is, keresztbefeküdt már a szeme, úgy próbált mentetegetőzni:

— Miklós urfi... Az Istenre kérem, Miklós urfi...

De Thuróczy Miklós magánkívül volt féktelen haragjával. És amikor fölemelkedett a tántorgó Szalontay, hogy eldadogjon valamit a mentségére, a jajgató Thuróczy Miklós nagy fájdalomában odakapott a kardjához, kirántotta hüvelyéből s féktelen keserűségében úgy vágta Szalontay felé, hogy a meztelen kard átzugott a palotán, levágódott az asztalra s cserepekben repültek szét a csészék, korsók és palackok:

— Ebadta parasztja!

De erre már vérbeborult a feje Szalontay Györgynek is és csak megrohanta Thuróczy Miklóst. És fe-

léje rontott a vércseképü Radics András, meg a dühöngő Szirmay István is. Bercsényi Miklós felindultan kiabált közbe valamit, de nem hallgatott rá senki többet, az alispánné odalobbant Thuróczy Miklós elé, de még az alispánnét is megelőzte a kis Horváth Annus, aki eléjefutott egyedülhagyott völegényének s kitérte előtte a lilium-két karját, mint gyöngé szárnyait a megriadt madár:

— Ne bántsák!... Ne bántsák!...

De e kavarodás közben egy másik kavarodás tört ki odakint az éjszakában. Am ezt a második kavarodást csak akkor vették észre valamennyien, mikor váratlanul belökték az ajtót és az ajtóban csak fölbukkant a kuszálthaju és lobogószemü szegény Tokaji Ferkó pajtás. A hátában ott tolakodott magasraemelt baltájával Orgoványi András, Thuróczy Miklós urfinak hűséges szolgálombere és még valami husz keserü lovas a szegénylegények rendjéből. Váratlanul fölbukkant a betaszított ajtóban Tokaji Ferkó, kirántott kardját fogta a két markában és megpillantván a szoba közepén a fegyvertelen Thuróczy Miklóst, a fényes urakat, meg a remegő Horváth Annust, nagy dühtől eltorzulva kiáltott föl:

— Hát így kell most viszontlátnunk egymást, Thuróczy Miklós pajtás! Hát mégis csak elhagytál bennünket! Ó, a jóságos Isten legyen most irgalmas tenéked!

És ahogy ezt kiáltotta, fölkapta rettentő kardját, hogy megölje vele Thuróczy Miklós pajtását. És abban a szempillantásban meghalt volna Thuróczy Miklós pajtás, ha ugyanakkor Tokaji Ferkó elé nem szalad a leány. Elibeszaladt Horváth Annus s gyöngé két karjával lefogta a Tokaji Ferkó sujtásralendült két karját:

— Mit akar, szerencsétlen? Meneküljön innét, az Istenért, meneküljön!

Tokaji Ferkó, ahogy ijedtében átölelte a leány, fájdalomra és szégyene miatt sirni kezdett, hogy ilyen tehetetlen maradt ebben a régóta lesett legutolsó pillanatban. Ugy sirt, hogy zápor módjára hulldogáltak

a könnyei, hogy még a nagyurak közül is nem egy zokogni kezdett a nagy részvét folytán, mert megéreztek valamennyien, hogy elkövetkezett immár rettentő veszte vitéz Tokaji Ferkó kapitánynak. Csak a haragos Bercsényi Miklósban nem volt semmi részvét. A haragos Bercsényi végső veszedelmében föl tépte a vaskarimás ablakot s harsány torokkal kiáltott ki az éjszakába:

— Fegyverbe! Fegyverbe!

Erre az ijesztő kiáltásra magáráramúlt szegény Tokaji Ferkó is. És kitépvén magát a leány ölelő karjaiból, másodszor is két marokra kapta rettentő kardját, de most már nem sirt többet. Mert az asztal végében meglátta a félig-elázott és csufondáros Szalontay Györgyöt. És mielőtt egyet birt volna félreugrani Szalontay György, a kardrakapott urak tömegén át csak keresztülgázolt a veszettmérgű Tokaji Ferkó kapitány s rettentő kardjával olyat vágott a Szalontay fejére, hogy véresen bukott le az asztal alá. És azalatt bus szégyenében oly keservesen ordított a szegény Tokaji Ferkó, hogy kétségbeesett hangja áttört a palotán:

— Ó, te bestia! Ó, te koszos paraszt! Ez a csapás az embereim kinhaláláért! Ez a csapás az Esze Tamás elárulásáért! Ez a csapás...

De nem csaphatott le harmadszor is, mert akkor már Thuróczy Miklós rántotta le őt magát hátulról. És mialatt a fölzendült urak a földre teperték, az udvarra betörték a Bercsényi Miklós gyalogos és lovas legényei és az ajtóknban, a tornácon, meg a pitvar körül példátlan kegyetlenséggel kezdték gyilkolni Tokaji Ferkó bennszorult huszárjait. Alig menekültek meg ötvenen ebből a véres éjszakából, de az az ötven szörnyű haraggal vágta magát keresztül a városon és akkor szörnyű átkok között rohant-rohant a mikóházi hegyek felé...

A szegény Tokaji Ferkó azonban ott maradt a palotán, megkötözve és mély sebektől elboritva. Szalontay Györgyöt is fölszedték valahogy, de szájából-orrából neki is csordogált a vére. Olyan fölzudu-

lás támadt a palotában, meg az egész városban, hogy nem lehet azt elmondani. És Thuróczy Miklós kapitány hiába bocsátkozott térdre a méregtől-fuvó Bercsényi előtt, mert a nagyuri hadak fővezére magánkívül rikácsolt:

— Kotródj, mert négyfele vágatlak! Hol vannak a Szalontay lovasai? Azok majd elbánnak ezzel a jómadárral — s kirohant a tornácra és úgy rugott egyet a véres és nyöszörgő Tokaji Ferkón. — Hé, ti Szalontay katonái, lökjétek lóhátra ezt a taknyost és vágatva vigyétek Andrássy Istvánhoz Szendrő várába. Parolámat adtam neki, hogy megajándékozom ezzel a csiszlikkel, ha megkerithetem egyszer. Fúj, te gyalázatos! — s másodszor is rugott egyet a szegény Tokaji Ferkón, miközben fogait csikorgatta.

És amire utánarohant volna a tornácra a szegény Thuróczy Miklós, meg a kezét tördelő Horváth Annus, Tokaji Ferkót éppen akkor lökték fel egy gazdátlan lóra a Szalontay durva legényei. Fáklyáknak füstös lángjai imbolyogtak a szerteszt elhullt katonák tetemei fölött...

— Pajtásom, kedves pajtásom! — kiáltott föl Thuróczy Miklós. — Miért tetted ezt velem? Miért nem bíztál meg bennem?

— Tokaji Feri, kedves Tokaji Feri! — kulcsolta össze kezeit Horváth Annus s édes arcán úgy gördültek lefelé a könnyei, mint a gyöngyszemek. — Jaj, mi lesz most magával, szegény Tokaji Feri?

Szegény Tokaji Ferkó nyöszörgött ugyan iszonyu kinjaitól, de azért föl tudta vágni mégegyszer a fejét:

— Hej, Thuróczy pajtás, de csunyán viselkedtél!... Jaj, kisasszony, de elárult engemet!... Ha egyszer igen boldogtalan lesz, gondoljon nyomorult sorsomra!

De nem jajgathatott tovább Tokaji Ferkó, mert a Szalontay durva legényei akkor már odakötözték a lóhoz s kirobogtak vele az éjszaka sűrűjébe, hogy nyargalva vigyék el Szendrő várába és átadják őket ottan a reá-fenekedő Andrássy István bárónak. A

pulykatorku Bercsényi Miklós pedig kiadta újabb parancsait:

— Fegyverbe katonák, fegyverbe! Nem a mától számított negyedik napon, hanem már holnap lóra ülünk, hogy leszámoljunk az utonállókkal! Fegyverbe! Fegyverbe!

És kigyultak erre Ujhely házainak ablakai és készülődni kezdtek Bercsényi Miklós katonái. Fegyverek csörgése, hajduk és huszárok futkosása, lovak nyerítése verte föl az éjszaka szomorú csendjét. Mert soha még egy olyan éjszaka nem borult rá Ujhely városára, mint amilyen volt ez az éjszaka!

Thuróczy Miklós ott állt ezalatt az ebédlöpalotában, a vakító csillár alatt és miközben odakint csatába készülődtek az urak s teméntelen szolganepeik, hogy kiirtsák a világ színéről Esze Tamást. Thuróczy Miklós összekulcsolta a kezét, zavaros fejét pedig leengedte a mellére. A palota sarkában akkor kezdték kötözgetni Szalontay Györgyöt, de Thuróczy Miklós ezt alig hallotta már. Ott állt előtte a remegő Szentiványi alispánné, úgy simogatta a haját: »Miklós fiam, Miklós fiam...« És a karjába kapaszkodva ott reszketett a kis Horváth Annus: »Holnap hazamegyünk...«

De Thuróczy Miklós semmit nem hallott többet.

Hanem egyszer mégis meghallott valamit az éjszakában. Messzi-messzi, de egyre közeledő csörtetést. És erre az egyre közeledő csörtetésre fölemelt falfehér, gyűrött arcát, összerendült tőle és megvacogott. A szemei meg karikára nyiltak, ahogy suttogva mondta maga elé:

— Most jönnek értem...

Csakugyan érte jöttek. Jött pedig érte senki más, mint az a lator, eretnek, országpusztító, bitang, rezessorru Majos Ferenc gyalogsági kapitány, csakhogy ezuttal valami négyszáz legény vágatott utána az éjszakában. Mert szegény Tokaji Ferkónak valami ötven megmenekült huszára nagy kinok között csak elszárguldott még a Mikóháza felé sötétedő Hallgatóhegy alá, de ott aztán össze is esett a lóva mind

az ötvennek. A Hallgatóhegy fáí közt állt azonban szigoru strázsát Majos Ferenc s megbizonyosodván Szalontay György rut árulásáról, de különöskép szegény Tokaji Ferkónak sanyaru állapotjáról, semmit se késve, lóra vetette magát s valami négyszáz dühtől és szégyentől vonagló lovasa legélén ugy kezdett nyargalni Ujhely felé, mint a szél. És bevágatván Ujhelybe, keresztülgázolt mindenkin s halálra csapott mindenkit, aki szembe mert volna fordulni vele. És az erre kitört kavarodásban berontott a Szentiványi-kuria udvarába s ott lecsuszván a lováról, rettentő talpával berugta az ajtót s öles alakja ahogy bedobbant a félig üres ebédlőpalotába, keservesen eljajgatta magát:

— Itt vagy hát, Szalontay Gyuri, hogy vert volna meg az Isten! — s odalépvén a vérző Szalontayhoz, félkarjával olyat lóditott rajta, hogy a szélesvállu Szalontay csak ugy repült kifelé. — Fogjátok meg, szerelmes fiaim s kötözzétek lóra!

És másodszor is körülnézván a szobában Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendő bújdosott rezesorru gyalogsági kapitánya, megint csak eljajgatta magát keservesen:

— Hová lettél, édes druzsám, Tokaji Ferkó? Az Istenért, mondd meg, melyik táján keresselek a nagy világnak?...

És körülnézván, nem találta többé a palotában Tokaji Ferkó druzsáját, de meglátta Horváth Annust. Horváth Annus könnyektől fuldokló szemekkel lépett a torzonborz óriás elé:

— Elvitték, bátyám... Elvitték...

Hej, erre tántorodott meg Majos Ferenc! De olyat, hogy félig megfordult maga körül. És megfordulván maga körül, észrevette Thuróczy Miklóst, aki még mindig ugy állt a csillár alatt összefont karral, mellére bocsátott fejjel, mintha meghalt volna és meghalván, állva maradt volna. Hej, erre tört ki csak Majos Ferenc!

— Hát így kell találkoznunk, szerelmes-egycsém! Hát így kellett megsalatkoznunk tebenned!

Hát így csufoltad meg Esze Tamást! Ó, de szánlak, kedves öcsém, mert tudom, hogy holnapra a varjuk fogják megenni ifju testedet! Huszárok, köztözzétek lóra!

S Majos Ferenc dühtől fuldokló legényei már hurcolták is magukkal a szánandó Thuróczy Miklóst. Rémült csönd borult a meglepett palotára, csak a kis Horváth Annus sikoltott föl váratlanul, mikor vinni kezdték Thuróczy Miklóst. Majos Ferencnek maradt még annyi ideje, hogy mély szánakozással oda tekintsen az összeesett leányra:

— Sirjál csak, hugom, sirjál, most legalább okod van rá... De sokan fognak sirni még itten, Szüz Mária Anyám!

És sóhajtván egy nehezét, eltűnt az ajtón s pillanattal rá valami négyszáz lovas dobogása hallatszott már az éjszakából, de egyre távolodva. Ilyen éjszakát se ért meg soha Ujhely városa! És plig hogy kirobogtak a vakmerő lázadók, egyszerre magáriadt az ájult város. És toporzékoló lován a fehérbarátok rendháza felől csak elévágatott a dühtől-tajtéklzó Bercsényi Miklós is és fejét csapkodva adta ki utolsó parancsait:

— Csatára, katonák, csatára! Nem a holnaputáni napon, de most mindjárt rajta-megyünk a szemeten-szedett gyujtogatókon! Nyargalólovak, lóhalálban vigyétek meg mindjárt e legutolsó parancsomat! Csatára! Csatára!

És riadót kezdtek verni mindenfelé és felülőre kezdtek riogni a trombiták köröskörül. És a kivilágitott város utcáin csatarendben kezdtek fölvonulni a fényes daliák, mialatt nyargalólovak lóhalálban vágattak már Helmecnek, Pataknek, Terebesnek, egyéb lovasok pedig a Dargóhegy irányába kezdtek előnyomulni, hogy jókor-virradatra lángragyujtsák mindenfelől az erdők szélét. Hanem az a virradat messze járt még!

És messze járt még a virradat a Kapoveny-szakadéknban is, mikor a nyugtalanul hánykódó Esze Tamás elé rezesorru Majos Ferenc odaállította a guzsba-

vert Szalontay Györgyöt meg a halotthalvány Thuróczy Miklóst. S a nagyerejü és kegyetlen öreg értesülvén Tokaji Ferkó siralmas vesztéről, nyakán olyanra dagadtak ki az erek, mint egy kötél s rettentő talpával ott mindjárt olyat rugott a megátalkodott Szalontayn, hogy puffant a hasa, ő maga pedig nyöszörögve vágódott el a barlangban.

— Vigyétek! — hördült fel az öreg. — Holnap négyfelé repesztetem az egész sereg előtt!

Aztán Majos Ferenchez fordult:

— Ferenc komám, végy magadhoz ezer lovasembert, de hamarjába, verd magadat keresztül a hegyeken, erdőkön, utakon, mezőkön át és Szendrő városából holnap ebédidőre itt légy nekem a sebei-ben hörgő vitéz Tokaji Ferkóval! Az Isten adjon tenéked szerencsét hozzá!

— Igenis, ezredes — dörmögött vissza keményen Majos Ferenc s eltűnt a sűrűségben.

Esze Tamás egyedül maradt Thuróczy Miklós kedves-egy-fiával. Thuróczy Miklós csak állt a barlang falánál zugó fejjel, megkötözött csuklókkal, halovánnyan. A kegyetlen és nagyhirü öreg egészen közel lépett hozzá s nagy fájdalom remegett a hangjában:

— Hát el tudtál hagyni engemet is, kedves fiam...

— Tamás bátyám — rezzent föl a fiatal kapitány. — Nem hagytam el soha, de az Istenért, hallgasson meg...

A nagyhirü és kegyetlen öregnek vérbeborult a feje:

— Kuss, te takony! — s arculköpte féktelen indulatában. — Terólad majd külön gondoskodok. Száz esztendő múlva is irtózva fognak beszélni undok végedről... Gábor! — kiált ki a sötétbe.

Két pillanattal rá kemény tartásban jelentkezett Esze Gábor.

— Hajnalig te felelsz érte! — kiáltott rá a rettenetes öreg. Mert ekkor már testének valamennyi tagja reszketett iszonyatos haragjától.

Kint az erdőben nagy sötétség neszelgetett ez-

alatt. Esze Tamás pihenővackára ereszkedett vissza megint, nyughatatlanul forgott maga körül, csak a mécsvilág sercegett a barlang tulfelőli falánál. S nyugtalan és zavaros félálmában egyszerre úgy rémlett a kegyetlen és nagyerejű ezredesnek, mintha gyenge szoknyasuhogás ütötte volna meg a fülét. Megemelte a sarokból rut gondoktól megszántott homlokát s döbbenettel látta ekkor, hogy a kis Horváth Annus áll a barlang ajtajában. Ott állt Horváth Annus harmattól ellepett meggyezsinü süvegecskében, megtépett atlaszmentécskében, víztől-átjárt, csataktól-behányt piros cipőcskében. És az elnyilt szeme! Sötétebb volt az éjszaka sötétjénél s ijedt csepp arca fehérebb volt a gyöngyvirágnál... De még a kis Horváth Annusnál is jobban megijedt a kegyetlen Esze Tamás. A nagyhirű és kegyetlen öreg csak fölugrott erre az édes látomásra...

— A völegényemért jöttem — mondta csendesen a leány.

Esze Tamás hirtelen krákogni kezdett s odakapdosott az ádámcsutkájához. A leány mögött a félhomályban észrevette Orgoványi Andrást, meg a bánatos szemöldökét. S Esze Tamás körülbelül mindent értett már.

— A völegényemért jöttem — mondta másodszor is a kis Horváth Annus csöndesen, de határozottan. — Thuróczy Miklós kapitányért jöttem...

A leány édes-szomorú hangjára mély szívbeli fájdalom kezdte hasogatni belülről az öreget, de összeszedvén erejét, sikerült legyőznie magát. Tehát megköszörülte a torkát s így felelt a leánynak:

— Rossz helyen keresed, hugom. Mert Thuróczy Miklós elhagyott engemet, Thuróczy Miklós tehát meg fog halni.

De Horváth Annusnak csak rebbenés se látszott az éjszakánál sötétebb szempilláin. Csöndes volt, szomorú volt, mégis nyugodt maradt:

— Thuróczy Miklós mindig becsületes ember volt. Én csaltam ki magam után, én akartam magammal vinni, de még engemet is ott akart hagyni, hogy

visszajöhessen. Még Bercsényi Miklósnak is szemébe vágta, hogy haláláig igaz katonája fog maradni Esze Tamásnak...

És itt egyszerre könyörögve tárta szét gyöngé karjait a rettenetes öreg felé:

— Én akartam elvinni, mert az övé akartam lenni. Tamás bátyám, engedje szabadon Thuróczy Miklóst! Az övé akartam lenni!

De az öreg most lett csak igazán rettenetes:

— Késő már, hugom. Ha pedig az övé akartál lenni mindenáron, hát ma éjszakára az övé lehetsz. Mindenfelől elárulnak leghivebb embereim. Elég volt! — s olyat dobant hozzá, hogy megremegett tőle a Kapoveny szakadékja.

Horváth Annus erre az utolsó ítéletre lehajtotta halovány fejét s csöndesen suttozta maga elé:

— Köszönöm, így is jól van. Ma éjszakára tehát az övé leszek...

S lehajtott fejjel megindult kifelé. Orgoványi Andrásnak akkor már a bajusza hegyéről potyogtak lefelé a könnyei. A kegyetlen és nagyerejű öreg intett a kesergő szolgának:

— A kisasszonyt kísérd el az urfihoz, Esze Gábor öcsém pedig jöjjön hozzám izibe! Te magad is gyere utána!

Esze Gábor jelentkezett. Az öreg végignézte:

— Véreből való édesöcsém! Most mindjárt lóra fogsz ülni s gondod legyen rá, hogy jókordélelőtt csatára készülődjenek összes seregeim. Ez rettentő parancsom tenéked!

— És Thuróczyra ki vigyáz? — vetette közbe a fiatal Esze.

Hej, erre hördült Esze Tamás! Ökölbe roppant a két marka, úgy ordított:

— Mars!

Esze Gábor esze nélkül tántorgott erre kifelé, Orgoványi András pedig nagy bajában ott lábatlan-kodott újra a barlang szájában. A lehelletét visszafogva figyelt a dühöngő ezredes minden mozdulataira, akiben tombolt a lelke, ő maga pedig tom-

bolva döngött fel és alá a barlangban. Hosszu, igen hosszú idő telt el, amire lecsendesült valahogy az öreg s összefont két karjával megállt Orgoványi előtt. S szegény Orgoványi András reszketni érezte a lábát, ahogy csüngő szemöldökeit feléje fordította Esze Tamás. Pedig az ezredes nem haragudott már senkire, sőt most már szomorúnak látszott:

— Hallod-e, Andris szolgám, igazat beszélt-e énnekem a te kisasszonyod? Való-e, hogy Thuróczy Miklós nem feledkezett volna meg énrólam? Esküdj meg nekem erre, Andris szolgám, az édesanyád siri nyugalma!

Orgoványi András ijedten tartotta föl a két ujját.

— Tekintetes ezredes ur! Az Isten úgy adjon nekem étvágyat, ahogy igazat szólok. Minden szava színvalóság a tekintetes kisasszonynak!

Esze Tamás ráeresztette ekkor széles tenyerét Orgoványi András vállára s a szeme közé nézett erősen:

— Hát akkor figyelj most reám, Andris szolgám! A mai éjszakán, ha kimozdul innét valaki, úgy szétépik az embereim, mint a farkasok. Csak egy uton lehet még kibujni: a Kapoveny-szakadék déli végén. De sietni kell, mert virradatra azt is elállják. Onnet szabad még az ut Pelejte falujának. Megértettél?

Szegény Orgoványi András nagyon is megértette, mert hirtelen lehajolt és megcsókolta az Esze Tamás balkezét. A nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás kezét adott neki:

— Jó katonám voltál és becsületes ember voltál mindig. De siess, nagyon siess, mert közeledik a virradat. Aztán, ha jó dolgok lesz valamikor, emlékezzetek meg rólam...

Ezen az éjszakán harmadszor is visszaereszkedett pihenővackára Esze Tamás. A méceszt is elfujta már, de csak forgott maga körül nyugtalanzkodva, mert aludni nem birt. Egyszer aztán úgy rémlett neki, hogy óvatos neszt és halk suttogást hall kívülről. Zugó fejével fölemelkedett s kihajolt a barlang nyílásán. Sötét volt még, a csillagok hidegzöld színben tündö-

költek a szakadék fölött, de itt-ott mintha derengeni próbáltak volna a cserfák csupasz koronái. És e fél-derengésben úgy rémlett ekkor a kegyetlen Esze Tamásnak, hogy a Kapoveny-szakadék déli kijárója felé két ködszerű árnyék távolodik, mindig távolodik tőle, imbolyogva. Egy magasabb ködszerű árnyék és egy kisebb, karesu árnyék. Távolodtak, mindig távolodtak tőle s olykor-olykor mintha összesimultak volna. És egy harmadik árnyék is bandukolt a nyomukba s ez a harmadik árnyék felette hasonló volt az Orgoványi András botorkáló alakjához. Nézte-nézte őket a kegyetlen Esze Tamás, míg a három árnyék el nem tűnt a ködben. Ott állt Esze Tamás a barlang szájára könnyökölve s amikor végleg elvesztek a ködben, egy nagyot sóhajtott utánuk.

Ekkor már jelentkezett Ungvár felől a virradat. De magasan állott a nap, amikor pihenővackáról ijedten szökött talpra Esze Tamás. Ijedten szökött talpra, mert iszonyu orditással rontott rá a vértől csurgó s három helyen is beszakított süvegü Majos Ferenc, rebellis latroknak huszonhét esztendő bujdosott szegény rezesorru gyalogsági kapitánya. Berontott Majos Ferenc s felüvöltött keservesen:

— Ébredj, Tamás, ébredj! Szendrő alatt piszkos szolganépeikkel megleptek az urak és úgy vertek széjjel, mint szél a töreket! Hogy verekedtünk pedig, Krisztus-Máriám! Kétszáztíz lovasom maradt el halva vagy esett rabságba s magam is alig birtam megmenekülni az uri dögök karmaibul! Vértől vagyok lucskos, Tamás, de az ellenség vére csorog rólam...!

Esze Tamás villámló szemekkel hallgatta végig Majos Ferenc ijesztő jelentését és ahogy végighallgatta, csüngő szemöldöke még lejjebb csuszott a szeme fölé. De uralkodott magán:

— Tokaji Ferkó tehát odaveszett. Hijd csak elé a kapitányokat!

És jöttek az összes kapitányok. Félkörbe álltak meg a vezér körül, lebocsátott homlokkal.

— Hiveim! — kezdte szárazon az öreg. — Utött immár végső szabadulásunk órája. Délig állítsátok

csatához a kurucokat, mert ebédidő után ki fogunk törni az erdőkből. Ez rettentő parancsom tinéktek! Majos Ferenc hü komám fog megindulni balrul tőlem, Esze Gábor vérszerint való édes-öcsém fog kimentani jobbrul tőlem, magam pedig a szalánci dombokról fogok megereszkedni az urakra!

— Halál az urakra! Vivát Esze Tamás! — kiáltottak föl a vezérek és kapitányok.

Ekkor aztán Esze Tamás is fölvetette magát renőfaru kancájára, hogy körülvágta az erdőben és hogy kileskelődjön itt-ott az erdők széléből. És vágatni kezdett ekkor Esze Tamás az erdőben s csak Majos Ferenc kapitány meg Esze Gábor nyargalt lóhalálban a mélyen elbusult ezredes után. De Esze Tamás nagy vágatása közben hirtelenül visszarántotta szélesfaru kancáját és megállt. Megállt és összerendült. Mert a Bogota-hegy irányából oly szivszaggató vonítás remegett át az ezeresztendős rengetegen, hogy még Esze Tamás is megütődve kapta föl rut gondoktól meggyötört fejét. Az öccsére nézett:

— Mi ez?

— Most tépik széjjel a Bogota tisztásán Szalontay Gyurit — mondta Esze Gábor. — Két fának a tetejét hajtották le először a katonák, úgy kötözték oda kezét-lábát a két fatetőhöz és most engedték csak szét a két lenyomott fatetőt. Kemény parancsa volt ez Esze Tamásnak.

— Helyes, fölötte helyes — bölintott rá Esze Tamás s továbbnyargaltak az erdőben.

Azalatt pedig másodszer is átzengett a rengetegen az üvöltés, de még szivetmarkolóbban. És horgésbe fulladt a vége. Aztán csönd támadt, iszonyatos nagy csönd. Ó, jaj, ilyen halála lett a Bogota-rengetegen Szalontay Györgynek, amiért el akarta hagyni Esze Tamásnak szánandó ügyét!

Esze Tamás maga ott állt már ekkor a Krizsán-hegy legtetején, egy vadkörtefa alatt. És szélesfaru kancája hátáról, hegyes toronykucsmájában, amint szétnézett a vén ezredes, messziről olyannak rémlett fel, mint egy szálfá. És amint szétnézett utoljára

az öreg, látta a határmenti havasokat, a Magura és a Beszkidek hótól-elborított vállait s havas vállaik fölött hamuszínű felhők rengetegét... Aztán dél felé bámult el és tul a Sátorhegyeken, tul a tokaji kupon, látta a Bodrogköz nádibuzogányait, látta az Alföld karimáját, ahol még csillogva bujdosott az őszi nap-sugár. És Esze Tamás fölsóhajtott magában:

— Ó, te szépséges Magyarország!

De aztán elkomorodott s arcának színe olyanra vált, mintha hamuval hintették volna be. Mert a Krizsánhegy tetejéről észrevette ugyanakkor, hogy szemközt, tul a hegy lábánál, az ellenség katonái vonulnak fel az erdők ellen az izségi ut felől, Terebes és Kázmér irányából, a Helmec-patakon és a Ronyva vizén keresztül. Nézte-nézte őket Esze Tamás és másodsor is fölsóhajtott magában:

— Ó, te szomorú Magyarország!

És ahogy másodsor is elsőhajtotta volna magát a kegyetlen és nagyhirű ezredes, váratlanul olyan indulat rázta meg, hogy azt hitte, menten darabokra fogja szétvágni testének minden tagját. Mert a kegyetlen öregnek ekkor, amidőn a saját két vén szemével kellett meglátnia az ellene megindult urakat és szolganépeiket, eszébe jutott minden nyomorult kinlódása, melyet az urakért, szolgálkért, a nemesekért, az elesett népért szenvedett át tizenegy szörnyű esztendő óta s látván most az urak, szolganépeik, a nemesek és az elesett nép rut hálátlanságát, olyan keserűség szállta meg, hogy csaknem elsírta magát a Krizsánhegy legtetjén. Nézte-nézte a közeledő ellenséget a kegyetlen és nagyhirű Esze Tamás és eszébe jutott legjobb embereinek iszonyatos veszte: hogy a németek ármányának esett áldozatul Kabay Márton tiszteletes, hogy a gömöri hegyek közt nyolc golyóval a testében esett össze Bakos Gergely lovaskapitánya, hogy darabokra szaggatva szárad már a fákon a nyomorult Szalontay, hogy szégyenletesen menekül most valahol Thuróczy Miklós, hogy temetetlenül széthullt kurucaival vannak tele az erdők bokrai meg a mezei árkok... És ahogy mindezt meg-

jártatta eszében a nagyhirü öreg, fokról-fokra remegni kezdett a szája, mert tudta, hogy az uraknak ármánya mindez és hogy az urak segítségére napok óta gyors lábakkal sietnek immár a császár teméntelen dán, német és vallon katonái. És Esze Tamás végiggondolván magában rut állapotját, reszketni kezdett, mintha a hideg rázta volna s módfölötti haragjában orditozni kezdett a Krizsánhegy legtetején, hogy még rezesorru Majos Ferenc, meg a kemény Esze Gábor is megrendült erre az orditozásra. Hej, hogy kezdett ordítani Esze Tamás! Ugy kezdett ordítani, hogy a szemei forogtak s megeresztvén szilaj torkát, hangja átzengett az ösrengetegen s zugó visszhangot vert tőle a Dargóhegy, a Kapoveny-szakadék teteje, a Hajaskő, meg a Bogota. A szalánci dombok felé ordított Esze Tamás, mert ott álltak immár csatára készen kurucjai:

— Hiveim! Utolsó hiveim! A világ minden oldalából megindultak reánk, hogy kiirtsanak bennünket! De a hatalmas Isten az ő vesztükre fordítja meg fegyvereiket! Jaj lesz nékik, ha kivonom rettenetes kardomat! Készen vagytok-é, kurucok?

És a szalánci dombok felől harsogva kiáltottak fel a Krizsán tetejéig a kurucok:

— Készen vagyunk, nagyapánk!

Esze Tamás megeresztette ekkor rengőfaru lovának kantárszárát s úgy dübörgött át az erdőkön, mintha legalább százhatvan ördög csörtetett volna a rengetegen át. Majos Ferenc és Esze Gábor döbbenettől fakó arccal száguldoztak a végigdübörgő ezredes után, mert megsejtették, hogy elkövetkezett immár az Esze Tamás nagy csatájának legutolsó pillanata. Esze Tamás pedig, csatárakész kurucjai felé dübörögvén át a szalánci rengetegen, vad száguldása alatt másodszer is kiengedte harsányerejü torkát:

— Csatára, fiaim, csatára! Ütött immár az utolsó óra, amikor vagy megszabadulunk a németek jármábul, vagy meghalunk egy rakásban és Magyarországon nem lesznek azontul magyarok! Vonjátok ki megfent kardjaitokat, markoljátok meg buzogányaitokat, kap-

játok meg csákányaitokat, Majos Ferenc kenyerespajtásom, Buga Jakab, Nyuzó Mihály, Zöld Demeter hadnagyaim, édes öcsém, Esze Gábor! Botra, fokra, dákosra, fátrai tótjaim, szatmári hajduim, ugoc sai rusnyákjaim és ti, szivemhez nőtt leghivebb fiaim, beregi talpasok! A könyörület ne mozgassa most a sziveiteket, álljuk meg iszonyatos bosszunkat minden ellenségeinken! Hej, hogy esz a méreg! Vágjátok az urakat, mig a párát érzitek bennök! Csatára! Csatára!

És a szalánci dombok tetején megemelték erre csákányaikat, furkósaikat, dákosaikat, buzogányaikat és ugy ordítottak vissza az erdőkön át dübörgő ezredesük elé fátrai tótok, szatmári hajduk, ugoc sai rusnyákok s beregi talpasok:

— Csatára! Csatára!

NYOLCADIK ÉNEK

ESZE TAMÁS KITÖR A HEGYEKBŐL.

*Menjünk, menjünk Munkács felé,
Már eleget sirtam...*

Ady.

És mikor a szalánci erdők legközepén, ama pár fensik tetejéről egytől-egyig azt kiáltották a vérszomjas kurucok, hogy: csatára! csatára! — ugyanakkor a messzi síkság pereméről s a lankák oldalairól, az izsépi ut felől, Terebes és Kázmér irányából, a Helmec-patak meg a Ronyva vize tájáról nagy fenszóval zendültek fel az urak és csapataik is:
— Csatára! Csatára!

És erre a fölzendült kiáltásra megindultak a fényes daliák és hőséges népeik, hogy megöljék Esze Tamást és szerencsétlen katonáit.

Hanem ez sereg volt aztán! Terebes irányából nyomultak előre a Forgách grófok, Varannó féktelen urai, mellettük a Gersei-Pethők, akik csupán Sztropkó körül ötvenegy falunak parancsoltak, aztán a gálszécsi Szemerék, kifeszített ijvesszővel a sisakjuk elején, kékezüst-vörösarany zászlók alatt, ugyszintén a dolyfös Barkóczyak, Abauj, Árva, Szabolcs, Ung és Zemplén kiskirályai, akiknek angyalfő és oroszlán látszott a cimerpajzsukon s ők maguk ketős sisakot huztak a fejükre minden csata előtt. A szélesnyaku Klobusitzky Boly és Zétény falu minden jobbágyait hozta maga után s ott csattogtak a hátuk mögött Kazinczy Andrásnak, híres Zemplén vármegye későbbi hadbiztosának, azonfölül a Füzesséryeknek és az Isépyeknek sok csatákon meghordott családi lobogói. De ki győzné előszámlálni e nagy-

uri daliákat egytől-egyig! Kázmér falu irányából ezalatt egy másik sereg kezdett előretörni nagy elszántsággal. A gögös és nagyhatalmu Lónyayak vágattak e sereg legélén, tépett hadizászlók alatt, sisakjaik pereme fölött pedig magasra kiszökellt hirneves jcimerük: az egyenes kardot fölnyújtó páncélos kar. Ott jártatta fényes pejlovát a szőke Sennyey István s balkarját negédesen helyezte a csipőjére, ugyszintén a Zichyek, akiknek pajzsáról messzire csillogott a többszázados jelmondat: *Remélve tenni!* Nem hiányoztak a deli tartásu Viczmándy-fiuk sem, akiknek vadgalamb röpködött a sisakjuk fölött s a Szentiványiak jöttek utánuk tömött hadirendben. De ki győzné fölsorolni e fényes vitézeket mind! S mi alatt Terebes felől a féktelen Forgách grófok nyargaltak már előre és mialatt Kázmér felől a gögös Lónyay grófok kezdtek előretörni szaporán, azalatt a hatalmas földi urak seregeinek legközepén, a derékhadban is mozgolódás támadt. Lasztóc és Izsép táján állt fel ez a derékhad még hamar-délelőtt. Most aztán, hogy elkövetkezett az utolsó pillanat, maga a fővezér, a méregtől fuvó és sulyos vasakba öltözött Bercsényi Miklós ugrott ki a derékhad legéjére. Kiugratott a mezőre, repkedőfarku csödörén fel- és alárohant a ragyogó sereg előtt, csatára szeretett volna tüzelni a méregtől fuvó Bercsényi Miklós, de oly düh emésztette a lázadók ellen, hogy a hang belefulladt pulykabőrös torkába. Elbúsult haragjában csak kirántotta hát és magasra emelte feje fölé buzogányát, aztán nekieresztette csödörét a szalánci hegyek irányának s erre a jeladásra egy szempillantás alatt csak zúgni és dübörögni kezdett a széles derékhad. Sárga lován ott dübörgött legelől csabacsüdi Dókus Mihály, akik lelki jelességei folytán a nagy Rákóczi Ferencnek lett később az udvarbirája. Messziről meg lehetett ismerni csabacsüdi Dókus Mihályt, mert kardot suhintó vitéz ágaskodott sisakjának rostélya fölött s vörösarany-kékezüst színü lobogója ott csattogott mögötte egyik hajduja markában. Ott zúgtak előre nyulánk paripáikon a ber-

náihfalvi és sztrippai Bernáthok, tizenhárom falunak birtokosai s pallos ágaskodott ki vaspántos pajzsaikból. Rengő hasával ott fujt és káromkodott a kettőstokájú Szirmay István, akinek minden jószágát fölprédálták a parasztok s ezért káromkodott annyira a nagyeszű Szirmay. Kék és vörös zászlóján hátrafelé mászó rák virágos koszorút tartott a két ollója között... Ott vágtattak e hatalmas nagyurak és hűsébes szolganépeik halálbazúgó soraiban a Bessenyeyek, a Garanyba való jobbaházi Döryek, a Körtvélyessek, zászlójukon búsuló féllábu fekete daruval a legényei Pintérek, a márki Stépánok, a mult lapjain oly ragyogó és dölyfös nevek egytől-egyig!

És mialatt e nagyuri seregek, egyszerre három irányból, repülve rohantak a szalánci erdők ellen, azalatt repülve rohant feléjük a szalánci rengeteg is. Azalatt pedig felhők kezdtek ereszkedni a Magúra és Beszkidek havas vállairól. Mert messze-messze, a határmenti hegyormokon napok óta havazott már s ugy látszott, hogy még ma délután vagy holnap virradatra itt is darát kezdenek szitálni a felhők. És mialatt észak felől görögtek, egyre görögtek a havasfellegek, azalatt idelent az urak és csapataik valóságos földifellegei repültek előre, észak felé, a szalánci rengetegnek.

Hej, micsoda csata lesz még itten, ha egyszer megmozdul az a halott szalánci rengeteg is! A kegyetlen és nagyerejű Esze Tamás legutolsó csatája, aki négy hónappal azelőtt a haldokló Magyarország nevében parancsolta legelső csatájába édes-egy-fiát, a kedvesszemű Thuróczy Miklóst. De hová lett azóta a nyár és hová lett azóta a sok bánattól elszánt Thuróczy Miklós kapitány?

Ó jaj, messze-messze volt már ekkor Thuróczy Miklós! Jókor délelőtt a gesztelyi országuton repült már vele a hintó, mert menekült Thuróczy Miklós, ifju kapitánya a vén Esze Tamásnak, mint ahogy menekült julius elején ugyanezen az országuton a szegény Rákóczi Ferenc, mialatt szivéből megsiratta nyomorult népét. Menekült már Thuróczy Miklós is

és dehogy látta többet, hogy mellette az őszi levegőtől megcsipett arcával gyönyörködik az elsuhanó tájék fölött a kis Horváth Annus s hogy előttük és mögöttük Bercsényi Miklósnak tizenhat kísérehuszárja nyargal lóhalálban. A harangodi sikság hosszában fut el a gesztelyi széles országút s Thuróczy Miklós nem merte kelet felé fordítani a tekintetét, mert megremegett a gondolatára is, hogy a böcsi mezőn metán fölriadnak a hintózörgésre s fekete csontkarjaikkal utánafenyegetőznek a negyedfél-hónapja temetetlenül heverő kurucok:

— Jaj, de elhagyta bennünket, kapitány!

Köpönyege gallérját ráhajtotta a fülére, de a böcsi mező felől még így is utánakiabáltak kerengő hollók dandárjai: kár!... kár!... S másodszer is megremegett és halovány lett Thuróczy Miklós, amikor ebéd tájban a szendrői erdők szélén itt is, ott is karóbahuzott kurucokat vett észre és bár iszonyattal akarta félrefordítani a fejét, elborult szeme nem birt elszakadni e kísérteti látványtól. Ezen az útrészen lehajtott fejjel vágtattak már a Bercsényi huszárjai is, mert keserűségre csordult ki a szivük. Horváth Annus tágranyilt, kíváncsi szemmel nézegette a karóban száradó kurucokat, Thuróczy Miklós meg kínlódva rázogatta tőle a fejét, mintha rosszbetegség szállta volna meg váratlanul. Mert ott ültek a szegény kurucok, végig-végig a szendrői erdők ritkás bükkfái a att, ültek a karók tetejére rányomva s félig lehunytt pillákkal, szemrehányás nélkül, de mégis alattomos sunyisággal pislogtak rá a maga elől menekülő Thuróczy Miklóstra. Rezesorru Majos Ferenc lovasai közül valók voltak e kurucok, kiket az éjszaka vontak nyársba az abauji fölkelt urak, mialatt a szegény kurucok vitéz Tokaji Ferkót akarták kiragadni a dühös ellenség karmaiból. És most, hogy félig karóban sütkéreztek a bágyadt napocska alatt, legtöbbjük régen halott volt már. Aki pedig még életben k'nlódott volna közülük, csöndes gúnnyal röhögött Thuróczy Miklóstra, avagy zúgolódás nélkül szivogatta utolsó pipa dohányát. És Thuróczy Mik-

lós egyszerre csak szörnyűt kiáltott, mert jaj, az erdő sarkában s egész közel az országhoz egyszerre csak meglátta és megismerte Tyukodi pajtást is, egy karó hegyén lovagolva. A »legény« Tyukodi pajtás is megismerte a menekülő Thuróczyt, de ahelyett hogy kinlódása közben legalább a nyelvét mutatta volna rá, dudolgatni kezdett nyöszörgő haldoklással:

*Egy szegénylegény az Esze Tamás,
Magát megvonó Bonohó András...*

S Thuróczy Miklós másodszor is fölkiáltott és eltakarta a szemét. Mert emlékezett rá, hogy ezzel a panaszkodó nótával indult meg nyár közepén a német ellen ő maga is. Eltakarta a szemét és fölajgatott hangosan. Repült-repült a hintó, már bent zörgött velük Szendrő várának tágas piacterén, de itt, a tér legközepén egyszerre mélységes bánatu karban zendült meg a haldokló Tyukodi pajtás énekének riasztó folytatása:

*Uruk mellett voltak ketten
Mintegy lelki-más,
Jánki Péter,
Zöld Demeter
Voltak, mint darázs...*

És erre a mélységes bánatu énekre Thuróczy Miklós megrendülve ugrott fel a hintóban és ahogy körülhordozta szánalmas arcát a téren, német katonáktól körülvéve Tokaji Ferkó egykori lovasait ismerte meg a piactér közepén. Rongyokba takarva, megkötözött csuklókkal énekeltek Szendrő várának piacterén e kegyetlen lovasok, de e szerencsétlen kurucok előtt is lehajtott homlokával mosolyogva töprengett maga elé Kabay Márton tiszteletes ur és előtte ott kuporgott a földön a sebhelyektől elborított és a saját véréből vöröslő Tokaji Ferkó kapitány, sulyos vasakkal kezein-lábain. Jaj, megismerte Thuróczy Miklós

pajtását a szegény Tokaji Ferkó, fölerőlködött valahogy sajtó lábaira és vad indulattól lobogott a szeme, ahogy fölemelte és megrázta bilincses karjait:

— Ó, kisasszony, Annus kisasszony, megvert az Isten, hogy annyira szerettem magát! Ó, kisasszony, emlékezzen meg a szegény Tokaji Ferkóról, ha nagyon rossz dolga lesz valamikor!

A hintó csak lépést döcögött már s Horváth Annus kelletlenül fordult oda bájos arcával a rabok csoportja felé. Ám a hires-vitéz Tokaji Ferkó akkorra másodizben is megemelte bilincsekben csörgő karjait és úgy rázta meg őket Thuróczy Miklós felé:

— Jaj, pajtásom, Thuróczy Miklós egyetlen pajtásom, hát mégis elárultál engemet! Megesküdtünk pedig egymásnak a legényei temetődomb tetején, a holdvilágnál, hogy aki elhagyná egyszer az Esze Tamás kardját, az árulót meg fogja ölni a másik! Jaj, pajtásom, Thuróczy Miklós egyetlen pajtásom, te elhagytál bennünket és én nem ölhetlek meg mostan, mert te ölted meg ifju életemet! Az Isten verjen meg, egyetlen pajtásom!

Erre a feneketlen átokra fölugrott a hintóban is a halovány Thuróczy s a két kezét könyörögve tárta ki Tokaji Ferkó sebekben kinlódó pajtása felé, miáltal a maga elé mosolygó Kabay Márton tiszteletes azt suttofta szünetlenül:

— Dulce est pro patria mori.

Fölpattant a hintóból Thuróczy Miklós:

— Pajtásom, Tokaji Ferkó egyetlen pajtásom! Az Istenre kérek, hallgass meg...

— Nem hallgatlak meg! — ordított rá szegény Tokaji Ferkó, miközben láncos kezeit összecsatoltatta. — Halld meg hát, hogy ott fogok elevenen megrothadni egy bécsi börtönlyukban, te pedig nagy ur leszel. Az Isten verjen meg, ahányszor az eszedbe jutok! De vigyázz, jaj, nagyon vigyázz magadra, mert egyszer még bosszút fog állani értem Esze Tamás! Fussál, mindig fussál előle, merre a két szemed lát!

Szegény Thuróczy Miklós már-már le akart szökni a hintóból, hogy odarohanjon és magához ölelje még-

egyszer szegény Tokaji Ferkó pajtását, mert Tokaji Ferkó akkor már úgy csattogtatta bilincses karjait, hogy szavát nem lehetett hallani. De Horváth Annus ugyanakkor odakiáltott Orgoványi Andrásnak:

— Hajtsunk, Andráskám... Az Istenért, hajtsunk!

Orgoványi András mély bánattal odacsapott a lovak közé... Messze jártak már a nógrádi országúton, amikor Horváth Annus kis kezét odatette a Thuróczy Miklós vállára, aki Szendrő óta tenyerébe lehajtott fejjel könnyezett:

— Hallod-e, Miklós? Nyár óta türtem már, de most azt mondom: elég volt! Mit jajgatsz ezek után a zshiványok után? Rászolgáltak! A hazád pedig ott van, ahol én vagyok!

Messze látszott már a hátuk mögött Szendrő vára, de Thuróczy Miklós még egyre a két tenyerében tartotta lehajtott fejét. És a Nógrád felé futó országútról egyszer-egyszer visszatekintett még Horváth Annus és aközben Szendrő várán is túl, a végtelen messzeségben, mintha a ködbeborult Dargóhegy rémlett volna feléje. Ködök és felhők borongtak már a Dargó fején, úgy tetszett, hogy havaseső szakad a messzi-messzi Zemplén vármegye határán s Horváth Annus, ahogy nehéz szivvel visszanézegetett a Dargó felé, könnyek csillantak meg az éjszakánál sötétebb szemeiben és csak föl-fölsóhajtott magában:

— Szegény Esze Tamás...

... Kár volt pedig sajnálni a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást! Mert Esze Tamás talán ugyane pillanatban vetette rá magát rengőfaru kancájának széles hátára, mialatt csüngő bajuszáról csakugy szakadt lefele a hólé. Mert ömlött már a havaseső s az esőtől és hótól lucskos szalánci erdők legközepén Fecske cigány meg Daruláb nevű dádetársa egyszerre csak szájába dugta a pikula sipját és a következő pillanatban a szalánci erdők legközepén fölvisitott a szivettépő harci ének, amelynek lázadó ütemeire annyit, de annyit sirtak valamikor a felsőmagyarországi édesanyák:

*Hát az anyád él-e még?
Hát a fia ép-e még?*

S meghallván a régi dalt az utolsó csatájukba induló kurucok, igen sokan hangosan fölzokogtak. Fecske cigány viszont és Daruláb nevü dádétársa, mihelyt megadták a hadrariogató jelet, fülük mellől kitepték a tyuktalut, pikulájukat a hónuk alá csapták és akkor kinyujtván ösztövév lábszáraikat, az erdők legsűrűjében vacogva próbáltak iszkolni Terebes irányának. És közbe-közbe, ha megállapodtak egy-egy szempillantásra, rémülten hallották, hogy a szalánci erdők alatt lovak nyeritenek már, emberek jajgatnak, kardok csengenek és meg-megremeg a föld a havaseső zuhogásán át is és közben-közben átrendül a hegyeken az Esze Tamás ordítása...

Mert ekkor állt már Esze Tamásnak az urak ellen való legnagyobb csatája!

Mert mialatt az urak fényes seregei szilaj robogással száguldoztak, egyszerre három irányból is, a szalánci rengeteknek, hogy megöljék Esze Tamást, váratlanul csak megeredt a hideg eső és az erdők sűrűjében fölrikoltott az Esze Tamás új csatákra lelkesítő indulója. És a hideg esőben, a szélső fák közül csak kibukkant ugyanakkor az első szegénylegény. A kordovánképü és sokat kódorgott Buga Jakab volt ez a szegénylegény, meg-megdidergett sovány gebéje hátán s néhány szünetig sűrű pislogással bámult rá a balszárnyra, melynek legelején a gögös Lónyayak vágtattak peckesen. Fölbukkant a szélső fák mögül a savanyuszájú Buga Jakab, ám mögötte fölbukkant a csüngőhaju Zöld Demeter is egy másik gebén, de mezitláb és ahogy elrobogtak előttük a Lónyayak daliái, Buga Jakab csak hátrafordult az erdőbe és megemelte csákányát:

— Gyerekek! Csókoljon meg homlokon az Isten!
Hujj!

És erre a kiáltásra csak kitortek az erdők alól a Buga Jakab meg a Zöld Demeter árva legényei. Ki lovon hadonászva, ki a csupasz talpaival csat-

togva a sárban, ki csákányt forgatva, ki bunkósbottal mindössze és csak neki, neki az uri seregek oldalának! És amire fejhez kaptak volna a Lónyayak, a Sennyeyek, a Viczmándyak, meg a Zichyek, már ott fujt és prüszkölt és irtózatos buval csapkodta őket Buga Jakab, csapkodták őket és a lovaikról lefelé ráncigálták őket a bojnyikok, a Zöld Demeter árva meztlábasai, meg a fátrai hajdemákok. A Bányaerdő cserfái közül pedig ugyanakkor lefelé zudult aombok oldalain az a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikájú, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang Majos Ferenc is, rebellis latroknak huszonhét esztendő t bújdosott szegény rezesorru gyalogsági kapitánya. Am ezuttal lóhátról kurjongatott ő is, valami négyszázhetven bánatos lovas csattogott a nyomában s rezesorru Majos Ferenc csak belezudult a jobbszélről föl kanyarodó Forgách grófok oldalába, mialatt szabadjára eresztette kétségbeesett hangját:

— Fiaim, éhes szép fiaim! Gyilkoljuk le e bitangokat, kik a ganaj németek oldalán akarják megölni hires kis hazánkat! Hujj!

— Huj-rá! Hujj! — kiáltották vissza Majos Ferenc bánatos lovasai és úgy szakadtak rá a Forgách grófok dölyfös daliáira, hogy fél-szempillantás alatt szétforgácsolták őket. Meglátta azonban Forgáchék nagy szorultságát a pulykatorku Bercsényi s a derékhadból mindjárt hatszáztíz huszárt indított a segítségükre. De szemközt, pontosan Szalánc irányából akkor már megmutatkozott Nyuzó Mihály is. És féligcsupasz mezei lödörgői úgy repültek előre, mint a sebes szél! S a szaporán hulldogáló esőben, a megdagadt ugarháton gyaloghajduit és a puskás mezei hadakat parancsolta a halálba a méregtől fuvó s ide-odavágtató Bercsényi Miklós:

— Meg kell ölni az országháborító latrokat! Az utolsó lábíg öljétek meg őket, katonák!

Gyaloghajduk és puskás mezei hadak a latyakban csattogó talpakkal indultak meg a Nyuzó Mihály féligcsupasz, lödörgő legényei ellen. A derékhad részéről ugyanakkor seregének egész harmadát küldte

a csatába a pulykatorku Bercsényi, mialatt förtelmesen káromkodott. Szemközt pedig megmutatkoztak már az ugocsai rusnyákok is, kiknek a hadarócsép volt egyetlen fegyverük, ám e hadarócsép ellen anyaszült ember képtelen volt védekezni. És Buga Jakab mögé ugyanakkor lelkendezve rohantak segítségül az Esze Gábor nagyerdei kanászhajdúk, mert az erőskaru Esze Gábor vezette az egész jobbszárnyat. És a rekedttorku Majos Ferenc mögé ugyanakkor a sárban csattogó csupasz talpaikkal rohantak segítségül a szatmári bitanghajdúk. Micsoda csata volt ez! A Kozmától Cselejig elnyúló szántásokon, a Helmec-patak és a Ronyva vize partjain fojtogatták egymást urak és parasztok s magyarok haldokoltak mind a két párton! Az eső meg a hó oszlopban zuhogott már ekkor, már-már kiöntött partjai fölött a Helmec-patak, meg a Ronyva vize és a Helmec-patak is, meg a Ronyva vize is halott magyarokat rengetett a hajjai fölött. S e megszorult és legutolsó pillanatban maga Bercsényi Miklós ugratott hadainak legélére s magasra vágta fel fringiját:

— Utánam, magyarok!

És belevágtatott a dühöngő kavarodás legközepébe...

De amikor Bercsényi Miklós belevágtatott volna a kavarodás legközepébe, hirtelenül megrázkódott a széles mező s legalább félezer nyerítő lónak patáitól rendültek meg köröskörül a hegyek és az erdők. És szemközt, de messze-messze még, félezer dübörgő lovas legelején, csak feltűnt egy gyászszüvegű óriás és ahogy a csatahely felé dübörgött vele vihogó kancája, csattogó patái alól toronymagasra csappant fel a sár és a kurucok megszorult ezrei ugyanakkor fölharsantak a halottaktól feketedő mezőkön:

— Itt van már Esze Tamás! Vivát Esze Tamás!

Csakugyan, Esze Tamás ezredes közeledett ott a Kapoveny-szakadék irányából... De hogy közeledett, könyörülő Uristen!

Zugó tenger hátán ennyi rémülettel vágat felénk a fekete gálya. Hegyes kucsmája az összekuszált fejé-

bubján ágaskodott a nagyhirű ezredesnek, bus szemöldöke úgy csüngött immár, mint az ereszhéj, lobogó szemeit sötéten forgatta bus szemöldökei alatt, varnyuszárnybajsza messzire uszott utána, a balkarján meg olyan pajzsot rengetett, mint egy ladik feneke. Hát még a csákánya! Hát még a csatacsillag, mely a jobbesipője fölött zörgött! Hát még a buzogánya! S a csata felé való vágatásában mégegyszer kiengedte keserű torkát Esze Tamás:

— Uram-Jézus! Itt van immár a legutolsó óra, hogy minden árulóinkon megálljuk hihetetlen boszszunkat! Te adj minékünk szerencsét hozzá! Halál az urakra! Halál a németekre! Hujj!

A kurucok ezrei pedig föltekintettek mégegyszer a könnyező égre és azt kiáltották egyakarattal:

— Jól beszélsz, öreg! Segítsen meg hát mibenünket az Ur Jézus meg Szűz Mária édesanyánk! Hujj!

És ekkor Esze Tamás is belekeveredett a csatába. Ott hánykolódott és bukdácsolt Esze Tamás feje körül a Szűz Mária kopott libertás-lobogója s amikor vészett lovasaival meg beregi talpasai élén a vén ezredes belezudult volna ebbe a legvéresebb csatájába, egyetlen roppanással áttörte az urak katonáinak legközepét...

De ki tudná elbeszélni ezt a csatát! Beresényi Miklós tizenkétszer rohanta meg a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást, ám az ezredes tizenharmadszor is a lova patái alá teperte őket. Zugott a szél, csapkodott a havaseső, Esze Tamásról csorgott a véres hó, rengőfaru lováról szakadt az eső meg a tajték, de estetájban már Legenye dombjai fölött hajszolta és kaszabolta a menekülő urakat Esze Tamás.

És mégis, amire elősettengett volna az alkonyat, mégis Esze Tamás ezredesnek kellett menekülnie a csataterrről. Mert az alkonyat leple alatt csak megérkeztek a csatahelyre a Zenta alól rohanvást-rohant német csapatok. Megérkeztek a brandenburgi zászlóaljok, Kiss Balázs ezredes világhíres császári huszárjai, nagyszáju horvátok és kegyetlen vallonok. És az egyre

ereszkedő szürkületben, mialatt köröskörül kilenc falu égett már röpködő tűzözönben, a szitáló eső alatt, a legényei dombok legtetején, elhunyt talpasainak holtteste fölött csatáztán harcolt Esze Tamás, hogy ugy zuhogott róla a hólé meg az ellenség vére, mintha dézsával öntözgették volna nagysüvegü fejét.

De hiába erőlködött Esze Tamás, hiába duzzadtak ki halántékain az erek, mert estetájban a legényei dombok alatt már őt magát is lehúzták a lováról, a csizmáit lehúzták hatalmas lábairól, ködmönét meg leráncigálták a nyakából. Legalább hatvanhárom nagy ur, kegyetlen vallon és dühös brandenburgi rohanta meg a nagyerejü és kegyetlen Esze Tamást s ladikhoz hasonló csatapajzsának vaspántjain ugy csattogtak már az ütések, hogy tűz csapott fel a kardok, csákányok és buzogányok iszonyu csapásai alatt. Menekült már mindenki. Messze bujdosott már rezesorru Majos Ferenc is, valahol Barancs pusztá földjein s halott kurucok feküdtek szanaszét a legényei dombokon meg a lucskos szántások alján. És Esze Tamás, közeledni látván immár nyomorult végét, mégegyszer kiengedte bánattól hörgő torkát. Ez a legutolsó ordítása végigszállt a velejtei halmok meg a gercselyi erdők fölött, hogy meghallotta a Barancs határában menekülő Majos Ferenc is:

— Pajtásom, Majos Ferenc pajtásom! Ha élsz még valahol, fordulj vissza és vágtsass felém teméntelen lovasaiddal! Ha pedig meghaltál volna valahol, ugorj talpra a tulvilági sirodból és rohanj ide eszed nélkül, avagy ess kétségbe és halj meg másodszer is, mert most akarják megfogni Esze Tamást, hogy megpirítsák elevenen! Majos Fe-re-enc! Ma-jos Fe-re-e-enc!

Ó, jaj, meghallotta ezt a bánattól hörgő orditást Majos Ferenc! Barancs határában bujdosott már ekkor kemény lovasaival, de mégegyszer és utoljára visszafordult az Esze Tamás ordítására. Visszafordult Majos Ferenc, visszafordultak vele összes lovasai és nagy félkört futván be a széles mezőn, riasztó sűrűségben kezdtek csattogni és dübörögni a csata-

téren, hogy az urak meg a német ebek buzogány-csapásai alól kiráncigálják mégegyszer Esze Tamást. Éjszaka volt immár, kilenc falu égett köröskörül. Esze Tamás akkor már a Ronyva vizéig leszorítva verekedett ijesztőn. És amikor Majos Ferenc mégegyszer és utoljára berobogott volna a csatába, Esze Tamás gyalogláb dulakodott már. Az egyik Szemere éppen akkor úgy csapta álkapcsán, hogy ettől a csapástól kitörött az egyik zápfoga, ám Esze Tamás kiköpte véres zápfogát, de olyan erővel, hogy arculköpvén Szemerét, kiütötte vele a Szemere balszemét. És nagy szorultságában odaugorván Esze Tamás a Ronyván álló vizimalomhoz, fölemelt egy malomkövet és akkor megfeszítvén karjait, a malomkövet annyi méreggel zudította a ráfenekedő urak és németek legközepébe, hogy legalább kilencen haltak meg ott a lovaikkal együtt. Ám meghalt volna Esze Tamás is, mert egyedül harcolt immár uraknak és németeknek sáskasokasága ellenében. De e nagy szorultságában megérkezett a csatahelyről rezesorru Majos Ferenc s Esze Tamásig törvén magát, kiengedte feneketlen torkát:

— Menekülj, ezredes!

És akkor Esze Tamás ezredes is fölívágtá magát rengőfaru kancájára s bus tekintetét meghordozván mégegyszer a csatahelyen, kiengedte bánattól hörgő torkát:

— Munkács felé, fiaim, Munkács felé!

És akkor rengőfaru lovának hasába vágta széles sarkantyúit Esze Tamás. De nem menekült sokáig, mert nem engedte égő haragja. Barancs és Gercsely határán túl, a Tapoly és az Ondava folyók nagy síkságán még azon az éjszakán új csatába bocsátkozott. Hej, hogy harcolt Esze Tamás és hogy harcoltak a kurucok! Verekedtek a terebesi országutnál, Kazsu és Bodzásujlak határában, éjjél előtt négyszer kezdtek új csatát a Binyó-kocsmánál s Gercsely, Hardicsa, Szürnyeg és Garany falvai tűzbe gyultak ki ezen az éjszakán. De most már Esze Tamás gyujtogatott és most már tiz-tizenöt falu határában csatáztak leirhatatlan vitézséggel a szertehulldogáló kurucok. Napo-

kon át csatáztak. Egy-egy délben összeverődtek itt is, ott is, de alkonyat táján megint csak szétverték őket a Bercsényi huszárjai, a bosszuért lihegő urak és a császár kegyetlen csapatai. Az Ondava meg a Tapoly sárbaveszett síkságán keserves napok és éjszakák óta harcolt már Esze Tamás és harcoltak a kurucok, de ugy, mintha a sátán katonái lettek volna. Nappalokint hideg permeteg szállt, éjszakáinkint fölföltetszett Munkács irányából a növekvő hold, Esze Tamás pedig egyre hátrált ezalatt. És sietnie kellett, mert a Bodroghközön át, Boly és Zétény irányából brandenburgi zászlóaljok törtettek az oldalába, a Tiszahát felől pedig kegyetlen vallonok és a Deák Pál óbester huszárjai huzódtak fel Ung vármegye irányának, hogy hátába kerülve a nagyhirű ezredesnek, összes parasztjaival együtt kiirtsák a föld színéről.

De nem kellett félteni Esze Tamást! Az Ondava és a Tapoly kicsapott ugyan a medréből, ám a kurucok átusztak az áradásokon is és elérvén ekkor a hét mérföld hosszúságu Nagyerdőt, Abara és Málca között megrohanták a brandenburgiakat és bár a hidegtől erősen reszkettek a kurucok, most már ők verték széjjel a brandenburgiakat s legalább háromszáz császári katonát fojtottak bele a Verbonyik iszapjába. Rezesorru Majos Ferenc pedig ugyanekkor Bercsényi huszonhat lovasát fullasztotta bele a Medvec ingoványos sásai közé. Egyfolytában tiz nap óta harcolt és hátrálva-hátrált immár Esze Tamás a tizszeres ellenségek ellenében, a kurucok kiszorultak immár Zemplén keleti határáról is, melynek egész vidékét elárasztotta a Latorca meg a Laborc, de mégsem Esze Tamás fáradt el, hanem az urak meg a németek eresztették le először vértől-csepegő kardjaikat. A nagy Bercsényi Miklós látván ugyanis a magyarok pusztulását s szivéből megindulván az Esze Tamás vitézségén, kiadta kemény parancsait:

— Elég volt, katonák! Hisz odaát is testvéreink vannak!

Esze Tamás a tüzek kormaitól olyan fekete volt

már ekkor, mint az ördög. És ekkor, amidőn Ung vármegye földjén csatázott immár, gondolt még valamit, mert sok ész és nagy furfang volt Esze Tamás fejében. Megparancsolta ennélfogva a kanászoknak, hogy széledjenek el a Nagyerdőben, a fátrai tótoknak, hogy a Vihorlát meg a Babiagura járatlan utjain át szökdössenek hazafelé s megparancsolta a beregi talpasoknak, meg az ugocsai rusnyákoknak, hogy rejtezenek a kősziklák mögé. És eltengetvén valahogy bus napjaikat, várjanak, szivszakadtan várjanak, amig egyszer újból üzeni fog értük.

Nagyerdei kanászok, fátrai tótok, beregi talpasok és ugocsai rusnyákok széledezni kezdtek ekkor, de még messziről is vissza-visszanézegettek s úgy bucsuztak nehéz szívvvel a kegyetlen és nagyhirű ezredestől:

— Ne felejts el bennünket, öreg!

Hideg ősz lett ekkorára, november közepe is elmúlt már. És egy ilyen késő novemberi napon megmaradt katonái elé állt ki Esze Tamás és vezetni kezdte őket Munkács irányának. Még aznap este elvonultak Ungvár alatt, Máriás-zászlóik suhogva usztak a levegőben. Másnap elhagyták Munkács várát is és mialatt a lefogyott kurucok huzódtak, mindig tovább huzódtak kelet felé, voltak emberek, akik saját szemeikkel látták, hogy estetájban titokzatos kékes lángok gyultak ki a hazájuktól bucsuzó kurucok zászlai fölött. És hirtelen terjedt nemsokára, hogy Esze Tamás katonáinak maga Szűz Mária küldte ezt a tulvilági biztatást, hogy e rejtelmes tüzek védelmükre legyenek földi ellenségeik ellenében. Meghallotta ezt a hirt Bercsényi Miklós is és bus keserőséggel hajtotta le a fejét.

Negyednapra ezután megállt Esze Tamás Tarpa nevű földig leégett szülőfaluja fölött, egy alacsony dombtetőn. Gyalog állt a dombon Esze Tamás, mert érezte immár, hogy hosszú ideig nem lesz szüksége ezentul rengőfaru lovára. Megállt Esze Tamás, Majos Ferenc pedig még egyszer és utoljára csatarendbe sorakoztatta lovasait a domb lábánál. Mögötte sora-

koztak fel a Buga Jakab bojnyikjai, a Nyuzó Mihály angyalai, meg a Zöld Demeter mezitlábasai. Oldalvást ott vacogott a pikulájával Fecske cigány, meg Daruláb nevű dádétársa s bajrahívó jel gyanánt megint tyuktalu ágaskodott a fülük mögül. És Esze Tamás megállván a domb tetején, keresztbefonta nagyerejű karjait, bus szemét pedig meghordozta vékonynyaku kurucain és akkor így szólította meg őket:

— Fiaim! Csatáinknak vége van immár...

— Ugy legyen! — rikkantott lelkesülten Fecske cigány, ám ugyanakkor olyat csapott a szájára Zöld Demeter, hogy a művész hasraesett a sárban.

Esze Tamás odanézett haragosan s aztán folytatta:

— Csatainknak vége van immár, de nem hosszú időre. Nemsokára üzeni fogok utánatok, fiaim és tudom, hogy nem fogok megcsalódni tibenetek...

— Mind ott leszünk, öreg! — kiáltottak fel a kurucok.

— Ti most menjete hát és meg se álljatok Moldováig. Keressétek fel ott Thököli király ö nagyságát, Petröczy és Ubrisi nagyhirű vezéreket és mondjátok el nekik, hogy Esze Tamás becsülettel csatázott. És ha jeladást kaptok majd tőlem megint, hozzátok őket magatokkal. Ha pedig meghaltak volna akkorára, ássátok ki őket sirjaikból, kötözzétek lóra őket és úgy gyertek vissza velük híres kis hazánkba. Tudjátok-e, miért mondom ezt néktek, fiaim?

— Nem tudjuk, öreg! — kiáltottak vissza bánatosan a kurucok.

— Azért, fiaim, mert szükségünk van a nagy urakra. Most is azért vertek le bennünket és azért nem állhattuk meg dühös bosszunkat, mivelhogy az urak nélkül indultunk meg és emiatt árulások követték egymást mindenfelől. Lettek tehát az urak a császár cinkosai, minket meg lázadóknak hirdettek széjjel. Pedig mi vagyunk az utolsó magyarok, mert lázadni, lázadni teméntelen ellenségeink ellen: csak ez mentheti meg nyomorgó kis hazánkat. De nem az urak és papok ellen kell lázadni, hanem mindnyájunk-

nak együtt mindenki ellen kell lázadni, aki nem tartozik a vérünkhöz! Értesétek meg, fiaim!

— Értjük, öreg, értjük! — kiáltották csaknem könnyezve a kurucok.

Esze Tamás sóhajtott és nagyot fujt:

— Hiszen akadt hiba mibennünk is, de csüggedni azért sohasem szabad. Mert ha most egyenetlenséggel ver is az Isten, de feljön még a nap, amikor egy táborban leszünk, mi összes magyarok és lerázzuk magunkról minden ellenségeink láncait. Csak sohasem csüggedni, fiaim! És ha nyolcszor vernek szét bennünket, kilencedszer megint csak elülről kell kezdeni. Titeket én most elküldelek, mert olyan idők következnek reám megint, hogy az Isten irgalmazzon meg szánandó fejemnek! Most, hogy leszakadt fölöttem minden, ott kezdem újra, ahol kezdtem tizenegy kilódó évemmel ezelőtt. Tudjátok-é, hova indulok el most egymagam, fiaim?

— Hová indulsz el, öreg? — kiáltottak fel kíváncsian a kurucok.

— Hát Bécsbe, hogy hazahozzam Rákóczi ő szent felségét! Ha öt esztendőmbe kerül, de hazahozom és amire üzenni fogok utánatok, a Kárpátok tetején körröskörül lobogni fognak az uj tábortüzek!

— Bécsbe indulsz el, öreg? — kiáltották rémülettel a kurucok.

— Igen, Bécsbe — folytatta Esze Tamás. — Ne is maradjon vissza e tájékon senki más, csak Buga Jakab és Zöld Demeter, mert a jövő héten már halálra fognak keresni mindenkit. Most tehát indulj meg. Majos Ferenc komám, induljatok meg, fiaim, Moldova felé, köszöneteket ott a nevemben nagy tisztelettel Thököli Imre király ö nagyságát és emlékezzetek meg néha rólam is, mert rettenetes napok következnek reám!

— Sosem felejtünk el, öreg! — kiáltottak fel könnyes arccal a kurucok. — Mindig az eszünkben leszel!

És akkor a nagyerejü és kegyetlen Esze Tamás előtt mégegyszer és utoljára meghajtották ócska zász-

lóikat a kurucok. És akkor fősorakozván, elől a lovasok, hátul a talpasok, Majos Ferenc után és lengő lobogóik alatt mély neszben megindultak Moldova havasai felé. Távolodtak, egyre távolodtak a dombon álló Esze Tamástól, ám sokszor visszanezegettek még és olyankor azt kiáltozták:

— Ne felejts el bennünket, ezredes!

Buga Jakab meg Zöld Demeter akkor már elbucsuzott Esze Tamástól azzal, hogy a tél beálltáig itt fognak bujkálni a tájékon. És akkor maga után vezetvén csontos gebéjét a két nevezetes szegénylegény, a Verhovina felé vette kóbor utját mind a kettő. Messze jártak már ők is, amikor a felhők mögül kibujt a gyöngé napocska s fáradt verőfényét ráterítette éppen egy zörgő kukoricás szélére. Ott aztán, a gyöngé napocska alatt, a zörgő kukoricás szélén letelepedett a két öreg kódorgó. Buga Jakab hanyattdőlt, maradékbagót helyezett a zápfogára és köpködvén tőle, nagy élvezetében kihányta hasát a sápadt verőfénynek s félszemmel odasandított az árva Zöld Demeterre:

— Mit busulsz, kenyeres? Látszik-e még az öreg?

Zöld Demeter átfogott lábszárral bánkódott a kukoricás partján s fölpislogván a tarpai domb irányának, megvakarászta savószinű bajusza sarkát:

— Már nem látszik. Haj-haj, megdöglünk a télre!...

...Esze Tamás akkor már csakugyan nem állt a dombtetőn. Mert amikor eltűntek szeme elől idegen országokba kibujdosó katonái, amikor a kukoricás elfődte Buga Jakabot, meg Zöld Demetert, nagy bujában Tarpa felé indult meg a dombtetőről. Nem nézett sem jobbra, sem balra. Döngő csizmáival áthaldt fölperzselt és lakatlan faluján s gyászszinű kucsmájában nemsokára fölbukkant a Tiszaparton.

A Tisza két nap óta áradni kezdett már s zavaros vize duzzadtan rohant lefelé. De a Tisza szélén ott vesztegelt a komp és a Tisza partjának meredekje alatt ott gubbasztott még az öreg révész kalyibája. És a döngő léptekre a kalyibából kinézett ijedten a

fehérhaju öreg s megpillantván a hidason a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást, megrémült, összekulcsolta a kezét és motyogni kezdett magában. S motyogva botorkált fel a kompra és a zugó Tisza tetején hajtani kezdte a tulsó part irányának, mialatt fehér pilláival ijedten pillogott Esze Tamásra.

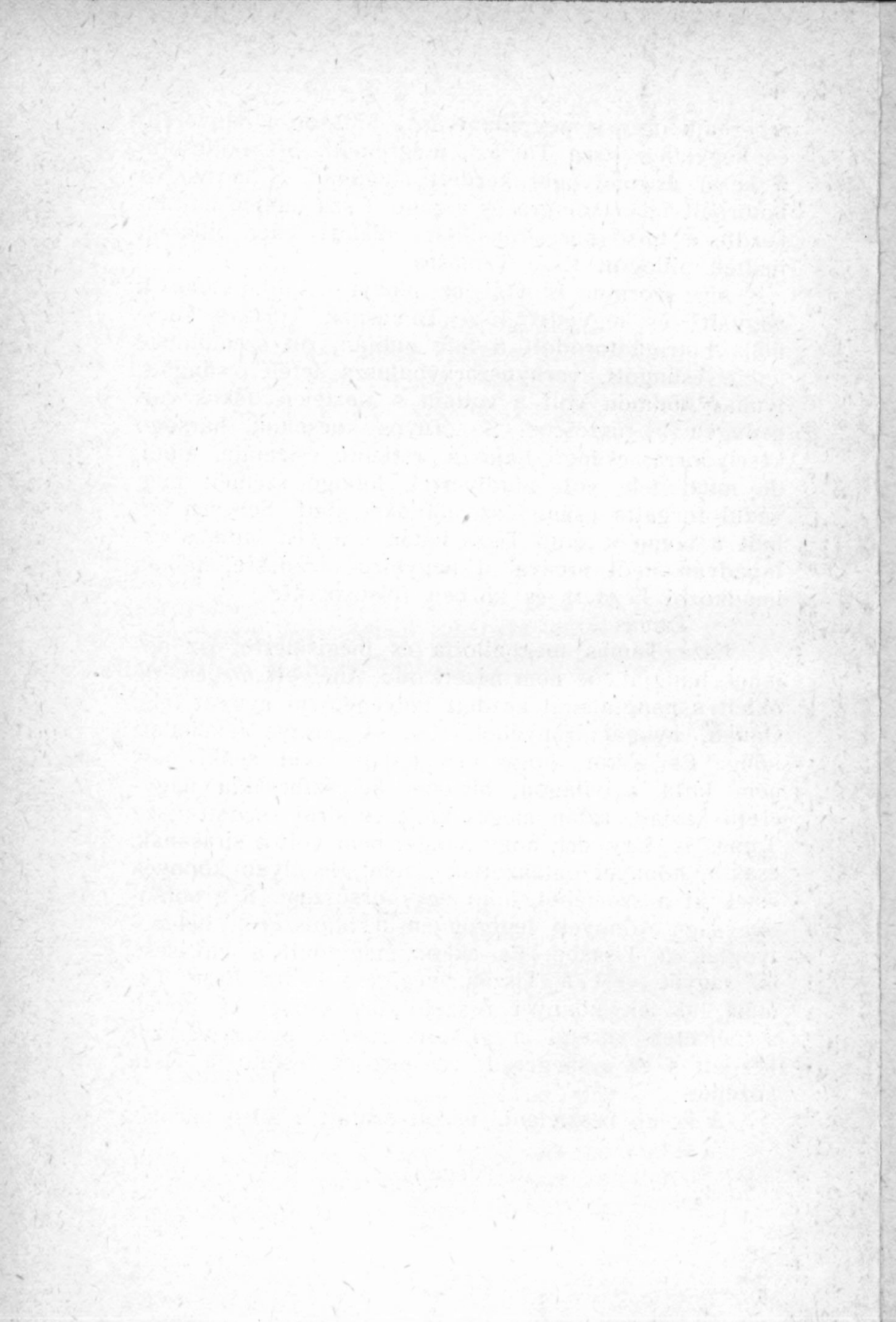
Am szörnyü is volt az alakja e pillanatban a nagyhirü és kegyetlen Esze Tamásnak. Tornyos kucsmája hátratántorodott a feje bubján, rut szemöldöke lefelé csüngött, varnyuszárnybajusza lefelé csüngött, lyukas ködmön volt a vállain s meztelen dákos volt bedugva a tüsszöjébe. S tornyos kucsmája, harsogó keselyüorra, csüngő bajusza, rettentő csizmája, mind, de mind tele volt aludtvérrel, lobogó szemeit meg vadul forgatta csüngő szemöldökei alatt. Sebesen haladt a komp a zugó Tisza hátán s a vén ladikos rá-tapadván ijedt arcával a nagyhirü ezredesre, halkan imádkozni kezdett és közben fölsusogott:

— Tamás...

Esze Tamás meghallotta és megismerte ősz apjának hangját, de nem nézett oda. Ahelyett megemelte ökleit s hangtalanul kezdett fenyegetőzni nyugat felé. Onnan, nyugat irányából, füst és pernye feketedett idáig. És akkor, hogy vén apján kívül senki más nem látta a világon, hirtelen keresztberakta nagyerejü karjait, aztán megesuklott és sirni kezdett Esze Tamás is. Ugy sirt, hogy hangja nem volt a sirásának, csak a könnyei patakzottak lefelé. De olyan könnyek estek ki a szeméből, mint egy borsószem. S e borsónagyságu könnyek legörögvén a bajuszáról, belepotyogtak a Tiszába. És akkor megindult a havaseső is, ragyát vert a Tiszán, végigcsapkodta Esze Tamást, akinek könnyei összefolytak esővel és hóval, a németek véréből megitatott ruhája pedig vérezni kezdett s ez a megeredt vér pirosra festette a Tisza közepét.

A komp nesztelenül uszott ezalatt a tulsó parnak.

(Vége.)

JEGYZETEK

Az »Esze Tamás« történelmi adatait a következő helyekről szedtem össze:

Thaly Kálmán: A hegyallyai zendülés. (A székesi gróf Bercsényi-család. II. k., 173—218. o.)

Márki Sándor: A parasztháboru 1697-ben. (II. Rákóczi Ferenc. I. k., 141—158. o.)

Takáts Sándor: A hegyaljai zendülés. (Budapesti Szemle, 1910 január.)

Babotsay Izsák, Tarcal város nótáriusának naplója. (Zemplénvármegyei Adalékok. 1903.)

Olasz-Liszka város kiraboltatása 1697-ben. (U. o. 1908.)

Kobb generális Majos Ferenc ellen. (Kobb Farkas dühös pátenseket küldözget a zempléni falvákra a »Tolvay, Istentelen, hamis, Ország pusztító, ördöghi practikáju, Thekéletlen« Majos Ferenc bujdosó hadnagy ellen 1677-ben. U. o. 1909.)

A Tokay-lázadás. (U. o. 1909.)

Ujabb adat a Tokay-lázadás történetéhez. (U. o. 1910.)

Tolcsvai Nagy János felkoncoltatása 1697-ben. (U. o.)

Soós Elemér: A tokaji vár története. (Esze Tamást Barkaszón elfogják. U. o.)

Az 1697-iki parasztmozgalom lefolyása Sárospa-

takon. — U. o. 1910. (A két pataki jezsuitának a császárhoz intézett későbbi fölterjesztésében azt olvassuk, hogy mikor a kálvinista lázadók éjszaka megrohanták Patakot, a vár sáncának bokrai mögül karddal piszkálták ki a jezsuitákat, mialatt féktelen örömben így kiáltoztak: »Itt vannak, itt vannak az eb-
adta papok!« Hic sunt, hic sunt a cane dati sacerdotés!)

K. J.

TARTALOM:

Előszó az első kiadáshoz	5
Első Ének	
Esze Tamás jelt át	9
Második Ének	
»Hát az anyád él-e még?«	25
Harmadik Ének	
Pataki Veszedelem	45
Negyedik Ének	
Rákóczi Bécsig fut	70
Ötödik Ének	
Esze Tamás csatája	92
Hatodik Ének	
Kiáltnak Tokajban! Jajgatnak Patakban!... 117	
Hetedik Ének	
Esze Tamás féktelen haragra gerjed	142
Nyolcadik Ének	
Esze Tamás kitör a hegyekből	173

